

**Міністерство освіти і науки України Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
Історичний факультет
Кафедра історії міжнародних відносин та гуманітарних дисциплін**

На правах рукопису

**«ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА СУЧАСНИЙ
СВІТОВИЙ ПОРЯДОК»**

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього рівня «магістр» за спеціальністю
291 – Міжнародні відносини, суспільні комунікації
та регіональні студії

Виконала: студентка 2 курсу
групи: 2мімв
Лагода Аліна Ігорівна

Науковий керівник:
Дмитренко Оксана Сергіївна
кандидат політичних наук,
доцент кафедри історії міжнародних відносин
та гуманітарних дисциплін УДУ імені Михайла Драгоманова

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка ЕКТС _____

Голова комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

1 Розділ. Теоретико-методологічні засади дослідження сучасного світового порядку	9
1.1. Поняття світового порядку: теоретичні підходи та еволюція міжнародного порядку другої половини ХХ ст	9
1.2. Світовий порядок у ХХІ ст.: виклики багатопolarity та регіональної нестабільності.....	24
Висновки до 1 розділу.....	38
2. Розділ. Російсько-українська війна як фактор дестабілізації міжнародної системи	40
2.1. Геополітичний контекст війни 2014–2022 рр	40
2.2. Переформатування системи міжнародної безпеки: нова роль НАТО та США	52
2.3. Поляризація світу: Росія, Китай і країни Глобального Півдня	61
Висновки до 2 розділу.....	70
3 Розділ. Україна як суб'єкт нового світового порядку.....	72
3.1. Посилення міжнародного іміджу та суб'єктності України	72
3.2. Україна як чинник трансформації європейської безпеки	80
Висновки до 3 розділу.....	86
Висновки.....	88
Список використаних джерел та літератури.....	91

ВСТУП

Сучасна система міжнародних відносин перебуває у стані глибокої трансформації, що зумовлена сукупністю глобальних викликів – зростанням конкуренції між ключовими центрами сили, ерозією традиційних інститутів міжнародного права, регіональними конфліктами, енергетичними та продовольчими кризами, посиленням ролі країн Глобального Півдня. Одним із центральних чинників цих змін стала російсько-українська війна, яка з 2014 р., а особливо після масштабного вторгнення 24 лютого 2022 р., перетворилася на найбільший збройний конфлікт у Європі після Другої світової війни. Вона не лише підірвала систему регіональної безпеки, сформовану після завершення холодної війни, але й істотно вплинула на глобальну архітектуру міжнародної безпеки, міжнародно-правовий порядок та міжнародну політико-економічну взаємодію.

Актуальність обраної теми визначається тим, що російська агресія проти України стала переломним моментом у розвитку світового порядку. Вона поставила під сумнів ефективність існуючих інструментів колективної безпеки, продемонструвала кризу механізмів стримування агресора, показала обмеженість Ради Безпеки ООН у реагуванні на порушення Статуту ООН. В умовах глобальної турбулентності, спричиненої війною, відбувається суттєвий перегляд стратегій провідних акторів – США, ЄС, НАТО, Китаю, росії – що веде до переформатування балансу сил і зміни характеру міжнародної взаємодії. Водночас війна каталізувала процеси формування нової політичної та безпекової реальності в Європі, посирила трансатлантичну кооперацію, сприяла переосмисленню ролі НАТО та актуалізувала питання оборонної автономії Європейського Союзу.

Іншим аспектом актуальності є те, що війна спричинила масштабні геоекономічні наслідки: енергетичну кризу в Європі, інфляційний тиск у глобальному масштабі, дестабілізацію продовольчої безпеки, руйнування логістичних ланцюгів та перебудову міжнародних торговельно-економічних зв'язків. Ці процеси значною мірою визначають специфіку нового світового

порядку, у якому економічна взаємозалежність перестає бути гарантією стабільності, а стратегічна автономія держав набуває особливої важливості.

Не менш вагомою є актуалізація питання суб'єктності України. Внаслідок війни Україна зміцнила свій міжнародний імідж, сформувала нову ідентичність як активний учасник міжнародних коаліцій, а не лише об'єкт агресії. Її роль у формуванні європейської та глобальної безпеки зросла, що потребує осмислення в науковому вимірі.

Попри значну кількість досліджень, присвячених російсько-українській війні, проблема її впливу на структурну трансформацію світового порядку досі не отримала комплексного наукового опрацювання. Частина робіт зосереджується на регіональному вимірі конфлікту; інші – на санкційній політиці, міжнародному праві або військових аспектах. Проте інтегральний аналіз війни як глобального фактора трансформації міжнародної системи залишається недостатнім, що зумовлює наукову новизну даного дослідження.

Об'єкт дослідження – світовий порядок у його сучасному політичному, безпековому та геоекономічному вимірах.

Предмет дослідження – вплив російсько-української війни на трансформацію сучасної міжнародної системи та механізми її функціонування.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі впливу російсько-української війни на формування нового світового порядку, визначенні ключових тенденцій глобальних трансформацій та з'ясуванні ролі України в цих процесах.

Для досягнення мети необхідно виконати такі **завдання**:

1. Розкрити теоретичні підходи до розуміння світового порядку та простежити еволюцію міжнародної системи у другій половині XX – початку XXI ст.
2. Охарактеризувати особливості світового порядку у XXI ст. в умовах багатопolarity та регіональної нестабільності.

3. Проаналізувати геополітичний контекст російсько-української війни, її причини та ключові етапи.
4. Дослідити порушення росією норм міжнародного права та реакцію міжнародної спільноти на агресію.
5. Оцінити роль міжнародних організацій (ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ) у врегулюванні конфлікту та забезпеченні міжнародної безпеки.
6. Визначити глобальні геополітичні наслідки війни.
7. Проаналізувати процеси переформатування міжнародної безпеки та зміни ролі НАТО і США.
8. Дослідити трансформацію міжнародної позиції України та її роль у формуванні нового світового порядку.
9. Сформувати узагальнені висновки щодо характеру та напрямів трансформації глобальної системи.

Методологічна основа даного дослідження ґрунтується на поєднанні теоретичних парадигм, загальнонаукових і спеціально-наукових методів, що у сукупності забезпечують системне розуміння впливу російсько-української війни на формування сучасного світового порядку. Комплексність теми зумовила використання міждисциплінарного підходу, який дозволив інтегрувати знання з теорії міжнародних відносин, політології, геополітики, економіки та міжнародного права.

У теоретичному вимірі дослідження спирається на три основні наукові парадигми – неореалізм, ліберальний інституціоналізм і конструктивізм.

Неореалістичний підхід, представлений працями К. Уолтца, Дж. Міршаймера, Г. Моргентау, дозволяє розглядати міжнародну систему як анархічну структуру, у межах якої держави діють, керуючись логікою виживання та балансу сил. З цієї позиції російсько-українська війна постає проявом боротьби за перерозподіл впливу у Східній Європі та спробою ревізії існуючого статус-кво.

Парадигма ліберального інституціоналізму (Р. Кеохейн, Дж. Най, М. Дойч) наголошує на ролі міжнародних організацій, режимів і норм у

забезпеченні стабільності системи. Вона дала змогу оцінити ефективність діяльності таких структур, як ООН, НАТО, ЄС та ОБСЄ, у врегулюванні конфлікту та підтриманні міжнародного миру.

Конструктивістський підхід (А. Вендт) зосереджує увагу на ролі ідентичностей, цінностей і дискурсів, які формують поведінку держав. У цьому контексті важливим є аналіз того, як наративи демократії, суверенітету й свободи впливають на міжнародну підтримку України та легітимізацію її позиції у світовій спільноті.

Проблемність дослідження зумовлюється також відсутністю сталих теоретичних моделей для пояснення перехідних станів світової системи. Традиційні парадигми – реалізм, лібералізм, конструктивізм – не завжди адекватно відображають гібридний характер сучасних конфліктів, де взаємодіють воєнні, інформаційні, енергетичні та економічні чинники.

Актуальність теми підсилюється тим, що саме на прикладі російсько-української війни визначається новий баланс сил між демократіями й авторитарними режимами, а також переглядається роль таких глобальних акторів, як Китай, США, Європейський Союз, НАТО, БРІКС та інші міжнародні утворення.

Питання формування, еволюції та кризи світового порядку привертало увагу багатьох дослідників у галузі міжнародних відносин, геополітики й філософії історії. Теоретичні засади сучасного розуміння цього феномену було закладено у працях таких авторів, як Гедлі Булл, Генрі Кіссінджер, Семюел Хантінгтон, Роберт Гаас, Френсіс Фукуяма, а також низки українських і східноєвропейських науковців – Алли Киридон, Сергія Трояна, Наталії Матвійчук, Алли Атаманенко тощо.

Для досягнення мети дослідження використано наступні загальнонаукові та спеціальні методи. Системний метод дозволив розглядати світовий порядок як багаторівневу систему, де взаємодіють політичні, економічні, безпекові та правові компоненти. Він дав змогу з'ясувати, як війна в Україні порушила рівновагу між цими елементами та започаткувала процес

їхнього переформатування. Інституціональний метод застосовано для аналізу ролі міжнародних організацій у врегулюванні конфлікту, оцінки ефективності їхніх механізмів санкційного, дипломатичного й безпекового впливу. Геополітичний метод використано для визначення просторових і стратегічних вимірів конфлікту, зміни конфігурації глобальних і регіональних центрів сили, а також для дослідження ролі України у новій системі європейської безпеки. Метод аналізу і синтезу забезпечив систематизацію наукових джерел, аналітичних звітів, міжнародних документів і формування узагальнених висновків щодо ключових тенденцій трансформації міжнародної системи. Контент-аналіз застосовано під час опрацювання офіційних заяв, резолюцій, стратегічних документів НАТО, ООН, ЄС та аналітики провідних дослідницьких центрів, що дозволило простежити еволюцію дискурсів навколо питань війни та міжнародного порядку. Метод сценарного прогнозування дав змогу окреслити можливі варіанти еволюції світового порядку після завершення війни та визначити потенційні моделі участі України у цих процесах.

Дотримано також принципів об'єктивності, історизму, системності та міждисциплінарності, що забезпечують наукову достовірність і цілісність результатів. Використання зазначених методів у комплексі дало можливість не лише дослідити війну як окремий геополітичний конфлікт, а й розкрити її як структуроутворюючий фактор трансформації сучасної міжнародної системи, що безпосередньо впливає на формування нового світового порядку.

Наукова новизна полягає у комплексному та міждисциплінарному аналізі російсько-української війни як ключового чинника формування нового світового порядку, а також у таких положеннях: 1) системно обґрунтовано вплив російсько-української війни на трансформацію глобального балансу сил і прискорення процесів багатополлярності; 2) уточнено характер і причини кризи міжнародних інститутів колективної безпеки на основі аналізу механізмів реагування на російську агресію; 3) систематизовано та класифіковано геоекономічні наслідки війни в глобальному масштабі; 4)

Поглиблено розуміння механізмів формування нової архітектури міжнародної безпеки після 2022 р. Теоретичне значення полягає у поглибленні сучасних підходів до аналізу світового порядку, розвитку теоретичних положень неореалізму, ліберального інституціоналізму та конструктивізму щодо сучасних трансформацій міжнародної системи.

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів (семи підрозділів), висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг становить 101 сторінка.

РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження сучасного світового порядку

1.1. Поняття світового порядку: теоретичні підходи та еволюція міжнародного порядку другої половини XX ст.

Російсько-українська війна, що триває з 2014 р. та набула повномасштабного характеру 24 лютого 2022 р., стала не лише найбільшим воєнним конфліктом у Європі після завершення Другої світової війни, але й точкою неповернення для світової системи міжнародних відносин. Вона докорінно змінила архітектуру глобальної безпеки, політичний баланс сил і спричинила глибокі трансформації у структурі сучасного світового порядку.

Початок агресії російської федерації проти України продемонстрував глибоку кризу постбіполярної системи, яка сформувалася після розпаду Радянського Союзу і характеризувалася домінуванням ліберально-демократичного світу під проводом Сполучених Штатів Америки. За спостереженням українських дослідників, А. Киридон і С. Трояна, «війна в Україні стала «деконструкцією стабільності» – процесом руйнування усталених механізмів міжнародної взаємодії, що існували в межах постбіполярного порядку» [1, с. 11].

Водночас, як зазначають у своїй студії Н. Матвійчук і А. Атаманенко, «російсько-українська війна засвідчила кінець епохи, коли принципи територіальної цілісності та суверенітету залишалися непорушними основами глобальної безпеки. Агресія Москви проти України створила небезпечний прецедент, згідно з яким держава, що володіє потужним військовим потенціалом, може ігнорувати норми міжнародного права та переглядати кордони силовими методами» [2, с. 158–159].

Війна спричинила значну політичну, економічну й ідеологічну турбулентність у світі, перезапустивши дискусії про майбутню конфігурацію міжнародних відносин. Вона оголила слабкість інституційних механізмів безпеки – ООН, ОБСЄ, Ради Європи – і водночас стимулювала формування

нових ситуативних коаліцій (G7, AUKUS, «Рамштайн», QUAD). Таким чином, конфлікт став каталізатором переходу від однополярної, «постамериканської» моделі до поліцентричної системи, де формується нова ієрархія акторів і розподіл сфер впливу.

Отже, російсько-українська війна є не лише локальною битвою за незалежність України, а й цивілізаційним зіткненням, що визначає характер світового порядку у XXI ст. Її наслідки безпосередньо впливають на баланс між демократією та авторитаризмом, на еволюцію глобальних і регіональних безпекових архітектур і на перспективи реформування міжнародного права.

Проблема впливу російсько-української війни на сучасний світовий порядок посідає центральне місце в сучасній політологічній, історичній і геополітичній науці. Починаючи з 2022 р., конфлікт між Україною та Росією вийшов за межі регіонального протистояння й набув глобального значення. Він активізував процеси перегрупування політичних сил, переосмислення ролі міжнародних інституцій, а також сприяв появі нових центрів сили у світовій політиці – насамперед Китаю, Індії, Європейського Союзу та коаліції демократичних держав Заходу.

У науковій площині проблема полягає у визначенні характеру та напрямів трансформації міжнародної системи під впливом війни. Чи йдеться про тимчасову кризу постбіполярного світу, чи про фундаментальний перехід до якісно нової системи відносин – неопостбіполярної, поліцентричної, з підвищеним рівнем конфліктогенності [1, с. 12–13].

Водночас, як зауважують Матвійчук і Атаманенко, «війна оголила кризу легітимності сучасного світопорядку, сформованого після 1945 р. Принципи, які закріплювали непорушність державних кордонів і верховенство міжнародного права, виявилися безсилими перед агресією ядерної держави – постійного члена Ради Безпеки ООН» [2, с. 160–161].

Таким чином, постає подвійна наукова проблема: з одного боку, – криза міжнародного правопорядку і руйнування системи колективної безпеки, створеної після Другої світової війни; з іншого – формування нової архітектури

міжнародних відносин, у якій ключову роль відіграють поліцентризм, асиметрія сил і ситуативні союзи.

Г. Булл визначав світовий порядок як сукупність принципів і норм, які забезпечують співіснування держав у системі анархії. Булл підкреслював, що порядок виникає не з примусу, а з домовленостей і взаємних очікувань учасників міжнародної системи [3]. У контексті сучасної війни в Україні ці ідеї втрачають частину своєї актуальності, оскільки російська федерація грубо порушила ті самі норми, які слугували основою післявоєнної стабільності.

Інший відомий теоретик, Г. Кіссінджер, у книзі «World Order» (2014) аналізував історичні моделі міжнародних систем – від Вестфальської до сучасної ліберальної – та стверджував, що кожен новий порядок постає з конфлікту. На його думку, великі війни створюють нові правила гри, легітимізуючи нову конфігурацію влади [4-5]. З огляду на це, російсько-українська війна може стати тією подією, яка започаткує нову архітектуру міжнародних відносин – можливо, постзахідний порядок, де вагому роль відіграватимуть не лише США і ЄС, а й країни Азії та Глобального Півдня.

Р. Гаас розглядає сучасний світ як систему взаємозалежностей, де національний інтерес дедалі більше підпорядковується глобальним проблемам – клімату, енергетичній безпеці, технологіям. На його думку, «конфлікти на кшталт російсько-українського підривають глобальну керованість, оскільки відроджують силову політику та зменшують ефективність багатосторонніх інститутів» [6, с. 46].

Ф. Фукуяма, автор концепції «кінця історії», після 2022 р. переглянув власні погляди, наголосивши, що війна в Україні підтвердила не «кінець», а тривалість боротьби між демократією та авторитаризмом. У його інтерпретації російська агресія є спробою ревізії ліберального світопорядку, але водночас – доказом його життєздатності, адже глобальна підтримка України з боку демократичних країн показала ціннісну єдність Заходу [8].

Зб. Бжезінський ще у 1997 р., у праці «The Grand Chessboard», попереджав про стратегічне значення України для стабільності Євразії. Він

зазначав, що без незалежної України росія не зможе відновити імперський статус, а з її підкоренням – стане загрозою для всієї Європи [9]. Цей прогноз справдився майже буквально, коли у 2022 р. агресія рф спричинила наймасштабнішу кризу європейської безпеки за останні десятиліття.

Серед сучасних дослідників, які аналізують кризу світового порядку в контексті війни проти України, особливу увагу привертають праці А. Киридон і С. Трояна. Вони визначають російсько-українську війну як «тектонічний зсув у геополітичній системі світу», що знаменує кінець етапу постбіполярності та початок формування неопостбіполярного, поліцентричного світу [1, с. 14].

Н. Матвійчук і А. Атаманенко у своїй статті аналізують вплив війни на міжнародний порядок крізь призму системного підходу. Вони наголошують, «що війна проти України оголила суперечності між формальною структурою міжнародних інститутів та реальною розстановкою сил». Авторки підкреслюють, що «нова геополітична реальність» характеризується ослабленням ролі універсальних організацій і посиленням ситуативних міждержавних альянсів» [2, с. 162–163].

Українські науковці, підкреслюють, що російсько-українська війна змінила парадигму безпеки у Східній Європі, перетворивши Україну з об'єкта геополітичного суперництва на суб'єкта міжнародної політики. Це підсилює тенденцію до регіоналізації безпекових процесів і зростання ролі середніх держав у світовій політиці [11-23, 46-47, 50, 53-56].

Отже, аналіз літератури засвідчує, що переважна більшість дослідників розглядають російсько-українську війну не як окремий регіональний конфлікт, а як глобальний фактор, який визначає траєкторію переходу до нової моделі світового порядку. Проте залишається відкритим питання – чи цей перехід стане основою нової рівноваги, чи лише передвісником тривалої епохи міжнародної нестабільності.

Після завершення «холодної війни» і розпаду Радянського Союзу у 1991 р. світ вступив у фазу постбіполярності, яку характеризували домінування Сполучених Штатів, розширення демократичного простору, глобалізація

економіки та поширення ліберальних цінностей. Цей період, як зазначає Р. Гаас, став «моментом однополярності» [6, с. 42], коли Захід фактично монополізував визначення норм міжнародного порядку.

Однак уже на початку ХХІ ст. ця модель почала зазнавати ерозії. Зростання потужності Китаю, реваншистські настрої росії, підйом націоналізму в Європі та США, енергетичні й міграційні кризи поступово підживляли засади ліберальної глобалізації. На думку Г. Кіссінджера,

«постхолодновоєнний світ утратив баланс між владою і легітимністю» [5, с. 120], що зробило його вразливим до ревізіоністських дій авторитарних держав.

Саме в цьому контексті російська агресія проти України стала першим масштабним викликом системі, побудованій на принципах Гельсінського акту (1975) та Статуту ООН. Вона відкрито заперечила ключові постулати післявоєнного порядку – непорушність кордонів, повагу до суверенітету й утримання від загрози силою. Таким чином, війна проти України стала точкою зламу, після якої стало очевидним, що епоха постбіполярності завершується.

Анексія Криму росією у 2014 р. та створення підконтрольних Москві утворень на сході України стали першим проявом нового типу війни – гібридної. Цей формат поєднував воєнні дії з інформаційними, кібернетичними, енергетичними та дипломатичними операціями. Як підкреслюють А. Киридон і С. Троян, «саме події 2014 р. започаткували процес «деструкції міжнародного консенсусу» та утвердили ревізіоністський курс росії як засіб відновлення імперської суб'єктності» [1, с. 14].

Відтоді Москва послідовно підживляла основи післявоєнної системи безпеки: порушення Будапештського меморандуму (1994), блокування рішень Ради Безпеки ООН, втручання у конфлікти в Сирії та Африці, інформаційна експансія. Ці дії свідчили про перехід росії до політики стратегічного реваншу, спрямованого на відновлення статусу наддержави, здатної кидати виклик Заходу.

24 лютого 2022 р. стало датою, яка розмежувала два історичні етапи – умовно постбіполярний світ і нову турбулентну епоху геополітичної

багатополярності. Повномасштабний напад РФ на Україну засвідчив повний крах ілюзії «великої угоди» між Заходом і Москвою, що утримувала баланс після 1991 р. Погоджуємося з думками українських дослідників, які вважають, що війна «оголила структурну кризу міжнародної безпеки, виявивши безсилля існуючих інституцій» [2, с. 162]. Дійсно, Рада Безпеки ООН не змогла запобігти агресії, а ОБСЄ фактично втратила роль гаранта миру. Натомість ініціатива перейшла до нових форматів – «Рамштайн», НАТО+, ЄС, які продемонстрували гнучкість і оперативність у протидії російському вторгненню.

Науковці розглядають 2022 р. як «момент глобальної ревізії», коли старі правила гри перестали діяти, підкреслюючи, що «війна проти України не лише зруйнувала ілюзію безпеки, але й запустила механізм геополітичної реконфігурації – формування нових альянсів і переосмислення пріоритетів» [1, с. 16].

Крах постбіполярного порядку проявився насамперед у функціональній неефективності інституцій колективної безпеки. Механізми, що забезпечували стабільність у 1990-х і 2000-х роках, втратили дієздатність. НАТО змушене було перейти від політики стримування до політики активної оборони, Європейський Союз – від економічного до військово-політичного виміру, а ООН – до фактичної бездіяльності в кризових ситуаціях. Розпочалося переосмислення поняття «глобальної безпеки»: від універсальної – до регіонально-центричної, де гарантом виступають не наднаціональні структури, а ситуативні коаліції демократичних держав. Це знаменує перехід від інституційного до коаліційного типу міжнародного порядку.

Російсько-українська війна стала не лише зіткненням армій, а й конфліктом ціннісних моделей. Як зауважує Ф. Фукуяма, «битва за Україну – це битва за майбутнє ліберальної демократії». Для Росії ця війна – спроба відновити сферу впливу і світ ієрархій; для України – боротьба за право належати до світу демократій. У цьому сенсі конфлікт набуває цивілізаційного виміру, що визначає його унікальність у глобальній історії XXI ст. [8].

Зіткнення цих моделей стало каталізатором поляризації світу. На одному полюсі – Захід, який об'єднався у підтримці України; на іншому – авторитарні режими, що намагаються використати конфлікт для послаблення західного впливу. Як підкреслюють А. Киридон і С. Троян, саме ця «ідеологічна двополярність у новому вимірі» формує контури неопостбіполярного світу» [1, с. 16].

Одним із найважливіших наслідків війни стало зміцнення ролі України як активного суб'єкта міжнародної політики. З країни, яку раніше часто розглядали як «буферну зону» між Заходом і росією, вона перетворилася на ключового актора безпекової архітектури Європи. Підтримка з боку НАТО, ЄС, G7 і низки інших союзів підняла статус України на рівень стратегічного партнера. Це не лише змінило сприйняття Києва у світі, а й засвідчило народження нового феномену – держави-лідера регіонального опору, що формує політичний порядок довкола себе.

Початок ХХІ ст. ознаменував поступовий відхід від домінування Сполучених Штатів як єдиного світового гегемона. Якщо у 1990-х роках світова система функціонувала як умовно монополярна, то після 2022 р. вона набуває ознак поліцентричності – множинності центрів сили, що взаємодіють у форматі гнучких коаліцій. Як зазначають А. Киридон і С. Троян, російсько-українська війна прискорила цей процес, оголивши обмеження американського домінування і водночас показавши здатність колективного Заходу діяти спільно [1, с. 18; 15, с. 134].

Поліцентризм не означає рівновагу – навпаки, він створює асиметричну багатополярність, у якій кожен центр має перевагу у певній сфері: США – у військовій, Китай – в економічній, ЄС – у нормативній, Індія – у демографічній, а країни Глобального Півдня – у ресурсній. Ця модель позначається підвищеною конфліктогенністю, але водночас забезпечує більшу адаптивність світової системи до кризових явищ.

Попри розмови про «кінець американського століття», США залишаються ключовим арбітром глобальної політики. Війна в Україні

підтвердила здатність Вашингтона очолити широку антивоєнну коаліцію, мобілізувати ресурси НАТО та зберегти трансатлантичну єдність. За спостереженням Р. Гааса, Сполучені Штати «підтримують порядок не силою гегемонії, а силою довіри», і саме це пояснює їхнє лідерство у протидії агресії РФ [6, с. 50].

Однак війна водночас показала, що Сполучені Штати більше не можуть самотійно визначати «правила гри» у всіх регіонах світу. Їхня роль поступово трансформується від гегемона до координатора, від одностороннього до партнерського лідерства – формату, у якому вагоме місце займають союзники Європи й Азії.

Для ЄС війна в Україні стала каталізатором глибокої внутрішньої трансформації. Як зазначають А. Матвійчук і А. Атаманенко, «агресія росії пробудила Європу від політичного сну» [2, с. 165]. Якщо раніше Союз розглядав себе передусім як економічну та гуманітарну спільноту, то після 2022 р. він дедалі більше набуває рис стратегічного актора. Створення Європейського оборонного фонду, узгодження політики санкцій, постачання зброї Україні – усе це свідчить про перехід ЄС до якісно нового рівня політичної суб'єктності. Як зауважує Г. Кіссінджер, «Європа відновлює свій історичний інстинкт балансу», і війна в Україні стала точкою, де цей процес набув реальної форми [5, с. 284].

Водночас усередині ЄС посилюється розрив між «старою» і «ною» Європою: країни Центрально-Східної частини континенту (Польща, Балтія, Чехія, Словаччина) відіграють дедалі активнішу роль, формуючи власний «східний вектор» політики безпеки. Таким чином, контури нової Європи формуються навколо осі Польща–Україна–Балтія, що зменшує геополітичну залежність від старих центрів – Парижа і Берліна.

Підйом Китаю став однією з головних ознак нової геополітичної епохи. Пекін, утримуючись від прямої підтримки Москви, водночас використовує війну для посилення власних позицій у світовій економіці та дипломатії. Як зазначає Ф. Фукуяма, Китай спостерігає за реакцією Заходу на Україну, аби

оцінити можливості реалізації своїх інтересів у Східній Азії, передусім у питанні Тайваню [8].

російсько-українська війна створила для Китаю «вікно можливостей» – зміцнити контроль над Глобальним Півднем, розширити ініціативу «Один пояс, один шлях» і виступити посередником між Північчю та Півднем. Проте Китай поки не здатний повністю замінити Захід як гаранта стабільності: його стратегія базується не на відкритому домінуванні, а на асиметричній економічній експансії [1, с. 17].

Поглиблення розколу між Заходом і рештою світу стимулює активізацію так званого Глобального Півдня – країн, що прагнуть більшої автономії у вирішенні міжнародних питань. Об'єднання БРІКС (Бразилія, росія, Індія, Китай, ПАР) намагається позиціонувати себе як альтернатива західним інституціям. Однак війна в Україні виявила суперечності всередині цієї групи: більшість її членів не підтримують агресію рф, остерігаючись санкцій і політичної ізоляції. Індія, наприклад, демонструє балансування між Заходом і Сходом, обережно підтримуючи контакти з москвою, але одночасно зміцнюючи співпрацю зі США в межах QUAD. «Багатовекторність – нова мова міжнародної політики», і саме вона визначає поведінку країн середньої потуги у XXI ст. [14, с.27].

російська федерація, намагаючись позиціонувати себе як «альтернативний центр сили», фактично потрапила у стан геополітичної маргіналізації. Санкційна ізоляція, військові поразки, демографічні втрати та технологічне відставання призвели до ослаблення її впливу навіть на пострадянському просторі. ОДКБ втратила авторитет після бездіяльності під час криз у Казахстані та Вірменії, а Євразійський економічний союз перетворився на формальну структуру. «Війна проти України стала саморуйнуванням імперського проекту», який прагнув відновити радянський геополітичний контур. Натомість рф опинилася у залежності від Китаю, втрачаючи залишки стратегічної автономії [1, с. 20].

Таким чином, сучасна геополітична реконфігурація характеризується трьома головними тенденціями: перехід від монополярної до поліцентричної системи, у якій кілька держав і регіональних блоків визначають правила гри, децентралізація міжнародного управління – формування мережевих, тимчасових і функціональних альянсів замість жорстких інституцій, зростання ролі середніх держав – Україна, Польща, Туреччина, Південна Корея, Австралія, які стають провідниками регіональних ініціатив.

Як слушно зазначає Г. Булл, світовий порядок існує доти, доки зберігається «мінімум спільних інтересів між основними державами». Сьогодні цей мінімум звужується, а глобальна стабільність дедалі більше залежить від здатності міжнародної спільноти адаптуватися до умов поліцентризму та конкурентного співіснування різних моделей розвитку [6, с. 83].

Система міжнародної безпеки, створена після Другої світової війни, спиралася на принципи колективного стримування, закріплені в Статуті ООН, Гельсінському акті 1975 р. та численних договорах контролю над озброєннями. Її основою була концепція негативного миру – тобто відсутності війни між великими державами. Проте російсько-українська війна продемонструвала, що ці механізми більше не гарантують стабільності. Однак, конфлікт показав повну неспроможність Ради Безпеки ООН виконувати свої функції, оскільки один із її постійних членів є агресором. Це поставило під сумнів саму логіку післявоєнного порядку, у якому правовий статус держави не відповідає її поведінці у світовій політиці.

Втрата дієздатності глобальних інститутів призвела до регресу міжнародного права: поняття суверенітету, невтручання, непорушності кордонів стали предметом політичних маніпуляцій. У результаті війна в Україні стала прецедентом, який зруйнував залишки довіри до універсальних механізмів безпеки [2, с. 162].

Після багаторічного пошуку нової ідентичності НАТО отримало чітке стратегічне завдання – стримування агресивної політики росії. Саміт Альянсу

в Мадриді (2022) затвердив оновлену стратегічну концепцію, яка прямо визначає РФ як головну загрозу євроатлантичній безпеці. Як слушно зазначає Г. Кіссінджер, «НАТО було створено для запобігання війні в Європі, а тепер воно існує для того, щоб її не програти» [5, с. 384]. Розширення Альянсу за рахунок Фінляндії та Швеції стало символом повернення Північноатлантичного блоку до його первісної функції.

Війна проти України реанімує концепцію колективної оборони у її класичному сенсі. У межах ініціативи «Рамштайн» формується новий тип взаємодії: не лише члени НАТО, а й інші держави-партнери об'єднуються для координації військової допомоги Україні. Такий формат можна розглядати як НАТО+, тобто розширену архітектуру безпеки, що виходить за межі традиційних зобов'язань. Європейський Союз, який тривалий час позиціонував себе як «нормативна сила», після 2022 р. фактично став воєнно-політичним суб'єктом. Створення Європейського фонду миру, ухвалення спільних оборонних програм, постачання зброї Україні та тренування українських військових – усе це стало безпрецедентним кроком для структури, що історично уникала військової участі [1, с. 20–21].

Як зазначає Н. Матвійчук, війна стимулювала «європеїзацію безпеки» – процес, у межах якого держави-члени погоджують власні оборонні стратегії в межах загальної системи. Особливо активно в цьому напрямі діють Польща, країни Балтії та Чехія, які просувають ідею створення європейського оборонного щита. У цьому контексті Україна посідає стратегічне місце як східний форпост європейської безпеки. Її інтеграція до спільного оборонного простору фактично вже відбулася на практичному рівні – через стандартизацію озброєнь, спільні навчання, розвіддані та взаємну сумісність систем командування [2, с. 164].

Паралельно війна в Україні прискорила деградацію безпекових структур, пов'язаних із росією. ОДКБ (Організація Договору про колективну безпеку), створена як аналог НАТО, виявилася нездатною виконувати навіть обмежені функції. Її бездіяльність під час криз у Казахстані (2022) та Вірменії (2023)

підірвала довіру до організації. Євразійський економічний союз, який мав стати інструментом політичного впливу Москви, зазнав подальшої маргіналізації. Поділяємо думку українських вчених, які вказують, що «пострадянський простір остаточно втратив цілісність, а спроби Кремля втримати його силою призвели до протилежного результату – дезінтеграції» [1, с. 22].

На зміну глобальним універсальним системам приходить мережева модель безпеки, що ґрунтується на функціональних і регіональних союзах. Прикладами таких структур є: AUKUS (США, Велика Британія, Австралія) – протипага Китаю в Індо-Тихоокеанському регіоні; QUAD (США, Індія, Японія, Австралія) – платформа співпраці в сфері технологій і безпеки; Рамштайн – коаліція допомоги Україні, що поєднує понад 50 держав; Європейська оборонна ініціатива – напрям європейської інтеграції в галузі оборони.

Такі формати засвідчують деінституціоналізацію міжнародних відносин: замість універсальних організацій формується мозаїчна система, де взаємодія будується навколо конкретних викликів і завдань. Цей процес відображає тенденцію до гнучкого багаторівневого управління, що стає новою нормою глобальної політики.

Роль України у новій системі безпеки виходить далеко за межі регіонального значення. Вона стала лабораторією, де випробовуються нові моделі військово-технологічної співпраці, розвідки, кіберзахисту й інформаційної безпеки. Україна довела, що навіть держава середнього розміру здатна ефективно стримувати ядерну наддержаву за умови підтримки союзників і мобілізації власних ресурсів. За оцінкою А. Киридон і С. Трояна, «український чинник» став стрижнем нової архітектури безпеки Європи. Здатність країни інтегрувати західні стандарти оборони, використовуючи при цьому власні інноваційні практики, створює основу для довгострокового партнерства з НАТО та ЄС [1, с. 23].

Ще однією тенденцією є зміщення фокусу безпеки від ядерного стримування до технологічної. Кіберзагрози, атаки на енергетичну

інфраструктуру, дрони, штучний інтелект стають новими інструментами війни. У цьому контексті Україна, що стала полігоном для новітніх форм гібридної боротьби, фактично визначає майбутню парадигму глобальної безпеки. Як зауважує Г. Булл, «технологічна еволюція завжди змінює природу порядку» [3, с. 93]. Сьогодні ми спостерігаємо становлення нового – технологічного рівня стримування, який передбачає кіберсоюзи, обмін даними та інформаційну синергію між державами. Російсько-українська війна запустила структурну перебудову світової системи безпеки, яка характеризується такими особливостями: занепад універсальних інституцій (ООН, ОБСЄ) і перехід до регіональних форматів, переорієнтація НАТО й ЄС на активну оборонну стратегію, формування мережових коаліцій («Рамштайн», AUKUS, QUAD), зростання ролі середніх держав і країн-партнерів у підтриманні стабільності, перехід від ядерного до технологічного типу безпеки.

Отже, війна в Україні стала тим історичним зламом, який не лише руйнує старі безпекові механізми, а й формує основу для нового багаторівневого світового порядку, де ключовими цінностями є взаємна відповідальність, стратегічна адаптивність і партнерська взаємозалежність.

Після 2022 р. міжнародна система остаточно втратила ознаки постбіполярності, нинішній період можна означити як неопостбіполярність – проміжний стан між колишньою однополярною домінацією США та становленням справжнього поліцентризму. У цій системі немає абсолютного гегемона, натомість існує динамічна мережа взаємозалежних акторів, що утворюють тимчасові коаліції відповідно до власних інтересів [1, с. 24].

Війна в Україні стала каталізатором цього переходу. Вона продемонструвала, що жодна держава не може забезпечити глобальну стабільність одноосібно, а нові виклики – енергетичні, продовольчі, екологічні, технологічні – потребують кооперації, а не протистояння. Водночас баланс між демократіями та авторитарними режимами визначатиме напрям руху міжнародної системи на десятиліття вперед.

Війна проти України стала лакмусовим папірцем для сучасного світового порядку: вона розділила держави не лише за політичними, а й за моральними орієнтирами. Світ дедалі більше структурується не за географічним чи економічним принципом, а за ціннісною віссю «демократія – авторитаризм».

У цьому контексті майбутня архітектура міжнародних відносин базуватиметься на таких принципах: пріоритет права над силою; взаємна відповідальність держав; верховенство міжнародного права; права людини як основа легітимності влади [2, с. 165].

Як підкреслює Ф. Фукуяма, саме ціннісний чинник стає головним ресурсом «м'якої сили». Україна, яка об'єднала навколо себе демократичний світ, демонструє, що моральна легітимність може стати не менш потужним фактором, ніж військова або економічна перевага [8].

Російсько-українська війна змінила не лише міжнародний порядок, а й саму європейську ідентичність. Україна стала символом опору, що нагадує світові про ціну свободи, «український досвід боротьби перетворюється на моральну матрицю нової Європи» [1, с. 26].

Європейські суспільства, усвідомлюючи спільність цінностей із Україною, поступово формують нову парадигму єдності, що ґрунтується не на економічному, а на етичному фундаменті. Це означає повернення до гуманістичного ядра європейського проекту – гідності, свободи, демократії.

Таким чином, роль України в майбутньому світовому порядку виходить за межі геополітики: вона стає моральним і ціннісним центром, навколо якого формується новий тип солідарності. У новій системі світового управління універсальні інститути (ООН, ОБСЄ, ВТО) потребуватимуть глибокої реформи. Їхнє оновлення має відбуватися за трьома напрямками: демократизація глобальних органів – розширення представництва країн Глобального Півдня, функціональна децентралізація – створення гнучких механізмів для реагування на регіональні кризи, підзвітність і легітимність – запровадження механізмів позбавлення права вето у випадках агресії чи геноциду.

Окрім політичних трансформацій, війна стала поштовхом до економічної перебудови світу. Розрив з росією прискорив енергетичний перехід Європи, диверсифікацію ланцюгів постачання і розвиток нових технологічних альянсів.

Формується тенденція до економічного поліцентризму, у межах якого зменшується залежність від єдиного фінансового центру (долара США). Зростає роль регіональних валют, цифрових технологій і стратегічних ресурсів (літій, рідкісноземельні метали). Таким чином, майбутній світовий порядок буде не лише політичним, а й технологічно-економічним багатополярним простором.

До середини 2030-х років очікується консолідація трьох ключових тенденцій: 1) глобальний поліцентризм – кілька рівноправних полюсів влади з гнучкими коаліціями; 2) регіональна безпека – посилення оборонних альянсів і локальних гарантій; 3) ціннісний плюралізм – співіснування різних моделей розвитку без універсального домінування [24].

У цій системі Україна має потенціал стати центром східноєвропейського безпекового поясу, каталізатором модернізації міжнародного права та учасником нового партнерства між Заходом і Глобальним Півднем.

Отже, російсько-українська війна стала безпрецедентним викликом сучасному міжнародному порядку, продемонструвавши глибоку кризу післявоєнної системи безпеки та початок нового етапу глобальної еволюції. Вона не лише руйнує усталені механізми регулювання міжнародних відносин, але й водночас стимулює формування нової архітектури світу – неопостбіполярної, поліцентричної та цивілізаційно розщепленої.

Агресія рф проти України остаточно продемонструвала кінець епохи, у якій ліберальна модель безпеки забезпечувалася перевагою Заходу. Після 2022 р. світова система увійшла у фазу глибокої трансформації, де військова сила знову стала чинником міжнародної політики.

На місце монополярності приходить мережевий поліцентризм, що включає США, Китай, ЄС, Індію, БРІКС і низку середніх держав. Такий

порядок не є стабільним, проте створює умови для нових балансів і партнерських моделей взаємодії. Післявоєнна архітектура (ООН, ОБСЄ, ОДКБ) зазнала краху, натомість формується гнучка модель ситуативних коаліцій – «Рамштайн», НАТО+, AUKUS, QUAD. Україна стала центральним елементом цієї нової системи, символом стійкості демократії та стратегічним партнером Заходу.

Конфлікт довів, що моральна легітимність і гуманітарний вимір можуть бути не менш дієвими за військову силу. Україна, яка виборює своє право на свободу, перетворюється на моральний центр нової європейської ідентичності.

Війна спричинила структурні зрушення у світовій економіці – енергетичну диверсифікацію, технологічний прорив і посилення ролі Глобального Півдня. Формується тенденція до економічного поліцентризму, що зменшує залежність від традиційних фінансових центрів.

Боротьба України за свободу стала не лише регіональним, а й цивілізаційним явищем. Україна дедалі більше перетворюється з об'єкта геополітики на суб'єкта глобального процесу – активного учасника творення нового світового порядку.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що російсько-українська війна є каталізатором глобальної перебудови, яка визначає зміст і структуру XXI ст. Новий світовий порядок формується на засадах поліцентризму, партнерської взаємозалежності, технологічної безпеки та ціннісної єдності демократичних держав. Його ядром стає ідея свободи як універсальна категорія міжнародної стабільності.

1.2. Світовий порядок у XXI ст.: виклики багатопolarity та регіональної нестабільності

На початку XXI ст. міжнародна система зазнала глибоких трансформацій, які поставили під сумнів базові засади ліберального світового порядку, що сформувався після завершення холодної війни. Поступовий занепад американської гегемонії, посилення ролі Китаю, зростання впливу

регіональних держав та криза глобальних інститутів створили нову реальність, яку дослідники окреслюють термінами «багатополярність» або «постгегемонний світ» [3, 4-5, 7-8, 13, 22].

Світова політика дедалі більше набуває рис плинного, асиметричного поліцентризму, у якому влада та вплив розподілені нерівномірно, а стабільність визначається не силою окремого гегемона, а взаємодією багатьох акторів. Як зазначає Г. Булл, міжнародний порядок може існувати лише тоді, коли між основними державами зберігається «мінімальний консенсус щодо правил поведінки» [3, с. 89]. Сьогодні цей консенсус руйнується під тиском нових економічних, технологічних і цивілізаційних суперечностей.

У ХХІ ст. стало очевидним, що глобалізація не привела до універсальної гармонії, а, навпаки, породила низку нестабільностей – від інформаційних війн до енергетичних криз. Світовий порядок дедалі більше нагадує мозаїку регіональних систем, де переплітаються інтереси держав, корпорацій, транснаціональних організацій і недержавних акторів [27].

Після 2014 р., а особливо після 2022 р., міжнародна спільнота зіткнулася з процесом, який А. Киридон і С. Троян означили як «розпад постбіполярної логіки» – повернення сили як основного чинника міжнародних відносин. Ця тенденція супроводжується зростанням регіональної конфліктності, новими формами гібридних протистоянь та переформатуванням союзів [1, с. 11].

Проблематика сучасного світового порядку належить до центральних у дослідженнях міжнародних відносин. Після закінчення холодної війни переважала ідея «кінця історії» і глобального тріумфу ліберальної демократії. Проте події початку ХХІ ст. – теракти 11 вересня 2001 р., війни на Близькому Сході, фінансова криза 2008 р., пандемія COVID-19, а згодом – російсько-українська війна – засвідчили крихкість цієї моделі.

Сучасні теоретики [5; 9-10; 28-31] наголошують, що ліберальний міжнародний порядок вступив у фазу кризи легітимності: його норми й інститути не здатні ефективно реагувати на нові виклики, а центри сили зміщуються до регіонів, які раніше не відігравали провідної ролі.

Питання багатопolarity активно розробляється у працях західних і українських дослідників. Г. Кіссінджер трактує її як природний етап еволюції міжнародної системи, де рівновага досягається шляхом узгодження інтересів [5]. Р. Гаас розглядає багатопolarity як «керовану конкуренцію», що вимагає постійного дипломатичного діалогу [6]. Водночас Міршаймер вважає, що багатопolarity неминує породжує регіональні конфлікти через боротьбу держав за сфери впливу [31].

Проблема регіональної нестабільності розглядається в контексті зростання локальних війн, які стають інструментом перерозподілу влади у глобальному масштабі. Як пише Зб. Бржезінський, «у сучасному світі регіональні конфлікти можуть мати глобальні наслідки, оскільки вони підривають баланс між центрами сили» [9, с. 34].

Поняття багатопolarity традиційно використовується для позначення такої моделі міжнародних відносин, у якій існує декілька центрів сили, порівняних за потенціалом і впливом. У класичній реалізмі вона трактується як природний результат розподілу потужності між державами [32, с. 12].

У сучасних умовах багатопolarity розглядається не лише як розподіл сили, а як новий тип глобального управління, що ґрунтується на балансі інтересів між ключовими акторами – державами, регіональними блоками та транснаціональними інституціями. Як наголошує Р. Гаас, сучасна багатопolarity є «керованою», а не хаотичною: стабільність можлива лише за умови створення мережових коаліцій [6, с. 51]. Г. Кіссінджер описує нову систему як «постгегемонний порядок», у якому глобальне управління вимагає гнучкості, а не централізованої влади [5, с. 255]. Водночас Ф. Фукуяма звертає увагу на небезпеку фрагментації, адже багатопolarity без спільних цінностей може призвести до світового хаосу [8].

Перехід до багатопolarity почався після закінчення холодної війни, коли зруйнувалася біполярна структура, заснована на протистоянні США та СРСР. У 1990-х роках сформувався короткий період монополярності – домінування США, яке, за висловом Зб. Бжезінського, стало «моментом єдиної

наддержави» [9, с. 7]. Проте вже на початку 2000-х цей порядок почав руйнуватися під тиском нових глобальних тенденцій: економічного підйому Китаю та Індії; посилення регіональних альянсів (ЄС, АСЕАН, МЕРКОСУР); зростання ролі технологій і недержавних акторів; повернення сили як інструменту зовнішньої політики (Ірак, Сирія, Україна).

Російсько-українська війна 2022 р. лише закріпила цей процес, ставши точкою неповернення до попереднього ліберального порядку, «війна оголила межі американської гегемонії та прискорила поліцентризацию світу» [1, с. 15].

Сучасний світ можна умовно поділити на чотири рівні влади: глобальні гегемони – США та Китай, які задають основні параметри економічної та військової взаємодії; регіональні лідери – ЄС, Індія, Японія, Туреччина, Саудівська Аравія, Бразилія; держави середньої потуги – Польща, Україна, Південна Корея, Австралія, Індонезія, недержавні актори – транснаціональні корпорації, міжнародні організації, інформаційні платформи (Meta, Google, X), що впливають на політичні процеси нарівні з державами.

Така багаторівнева структура створює динамічний баланс, але водночас і потенціал для конфліктів. На відміну від епохи біполярності, сучасна багатополарність характеризується взаємною залежністю, а не ізоляцією блоків. Світові економіки, енергетичні ринки та технологічні ланцюги настільки взаємопов'язані, що навіть конфлікти не призводять до повного розриву відносин. Р. Гаас називає це явище «інтегрованою конкуренцією» – стан, коли суперництво поєднується з неминучою співпрацею [6, с. 52]. Прикладом цього є взаємозалежність США та Китаю у сфері торгівлі, або ЄС і росії до 2022 р. в енергетиці. Формується нова парадигма багатовимірного балансу, де політична конфронтація співіснує з економічною інтеграцією. Цей феномен визначає складність і непередбачуваність сучасного світового порядку.

Попри потенційні переваги, багатополарність несе низку викликів:

- нестача глобального арбітра – відсутність сили, здатної забезпечити виконання міжнародних норм;

- зростання регіональної конфліктності (Сирія, Україна, Тайвань, Судан);
- криза міжнародних організацій, які втратили механізми стримування агресії;
- інформаційна поляризація – використання ЗМІ як зброї впливу [26].

Як зазначає Міршаймер, у багатополлярному світі війна стає більш імовірною, адже «зростає кількість точок дотику інтересів і зменшується довіра». Саме тому стабільність нової системи можлива лише за умови розвитку регіональних форматів співпраці та гнучких дипломатичних механізмів [31, с. 77].

Однією з найвиразніших ознак сучасного світового порядку є регіоналізація конфліктів, тобто переміщення центрів напруги з глобального рівня на локальні простори. Якщо у XX ст. безпека визначалася балансом двох наддержав, то у XXI ст. головними джерелами загроз стають регіональні війни, гібридні конфлікти та внутрішньодержавні кризи, які мають міжнародні наслідки. Ці регіональні осередки напруги не лише створюють гуманітарні катастрофи, а й руйнують міжнародну економіку, енергетичні ланцюги та системи глобального управління. Регіональна нестабільність стає інструментом геополітичної гри. Великі держави – США, Китай, росія, Іран, Туреччина – використовують локальні конфлікти для зміцнення впливу, поширення ідеології чи контролю над ресурсами. Як наголошує Зб. Бзжезінський, «Євразія залишається геополітичною шахівницею, де кожен рух має наслідки для всієї системи» [9, с. 56].

Близький Схід уже понад століття залишається найвибухонебезпечнішим регіоном світу. У XXI ст. його нестабільність набуває нових форм – від терористичних рухів до проксі-війни великих держав. Після «арабської весни» 2011 р., регіон вступив у фазу глибокої політичної фрагментації. Війни в Сирії, Ємені, Лівії, конфлікти між Іраном і Саудівською Аравією, ізраїльсько-палестинська ескалація – усе це свідчить

про розпад традиційної державності [5, с. 312]. росія та Іран, підтримуючи авторитарні режими (зокрема сирійський), використовують конфлікти як спосіб посилення впливу, тоді як США і країни НАТО намагаються утримати стратегічний баланс. У результаті регіон перетворився на арену мультиполярного суперництва, де кожен актор має обмежений контроль, а стабільність – тимчасова і крихка.

Новим чинником стає технологічна війна – застосування дронів, штучного інтелекту, кібероперацій, що унеможлиблює класичне поняття фронту. Як зазначає С. Соренсен, сучасна близькосхідна система «існує без центру», і саме ця безструктурність робить її джерелом глобальної нестабільності [34, с. 178].

Східна Європа після 2014 р. стала ключовим полем боротьби за новий світовий порядок. Анексія Криму, війна на Донбасі, а згодом повномасштабне вторгнення росії в Україну у 2022 р. спричинили найглибшу кризу безпеки у Європі з часів Другої світової війни. Як зазначають А. Киридон і С. Троян, «війна в Україні розділила історію континенту на «до» і «після» [1, с. 19]. Вона показала, що баланс сил у Європі базувався не на стабільності, а на ілюзії безпеки, підтримуваній дипломатичними домовленостями, які не мали реальних механізмів стримування. Після 2022 р. Східна Європа перетворюється на новий безпековий пояс Заходу, а Україна, Польща, країни Балтії та Румунія – на головних провідників європейської оборонної політики. ЄС і НАТО посилили присутність у регіоні, створивши формат «Рамштайн» і розширивши альянс за рахунок Фінляндії та Швеції.

Фактично, українська війна стала каталізатором формування нової європейської ідентичності – ідентичності спротиву. Вона виявила, що європейські цінності не можуть існувати без політичної волі їх захищати. Водночас, крім України, регіональний фронт нестабільності включає також Балкани, Кавказ і Придністров'я – території, де заморожені конфлікти зберігають потенціал до ескалації. Кожен з них може стати детонатором

масштабної кризи, якщо міжнародні інститути не запропонують ефективних механізмів запобігання.

Індо-Тихоокеанський регіон (ІТР) сьогодні є центром геополітичної гравітації світу. Саме тут перетинаються інтереси США, Китаю, Індії, Японії, Австралії та низки азійських держав. Китай, завдяки своїй економічній потужі, дедалі активніше претендує на роль регіонального, а фактично – глобального лідера. Його стратегія «Один пояс, один шлях» перетворилася на інструмент економічної експансії та геополітичного впливу, Пекін прагне створити альтернативну систему міжнародних зв'язків, що підриває західну модель глобалізації.

США, своєю чергою, формують систему стримування Китаю – альянси AUKUS, QUAD, а також розширення співпраці з Південною Кореєю та Філіппінами. Поза увагою не залишаються й інші регіони. Африка стає простором нової конкуренції між Заходом, Китаєм і Росією. Через економічну вразливість і політичну фрагментацію континент перетворюється на геополітичну арену для проксі-впливу [34, с. 193].

У Латинській Америці посилюється роль Бразилії та Мексики, які прагнуть дистанціюватися від традиційної залежності від США, формуючи власний регіональний полюс, «Глобальний Південь уперше заявляє про себе не як об'єкт політики, а як суб'єкт формування світового порядку» [35, с. 220].

Усі ці процеси засвідчують, що світова нестабільність має регіональну природу, але глобальні наслідки. Мережа локальних криз створює ефект «ланцюгової реакції», коли потрясіння в одному регіоні (наприклад, енергетична криза через війну в Україні) викликає наслідки в інших (продовольча нестача в Африці, політична поляризація в Європі).

1. Регіональна нестабільність є не відхиленням, а структурною рисою сучасної системи.

2. Головні осередки конфліктності – Близький Схід, Східна Європа, Індо-Тихоокеанський регіон – формують трикутник глобальної напруги.

3. Війни більше не обмежуються військовими діями – вони охоплюють інформаційний, технологічний і ціннісний виміри.

4. Відсутність єдиного глобального арбітра та ослаблення ООН роблять світову стабільність залежною від регіональних балансів і ситуативних коаліцій [28].

Таким чином, регіональна нестабільність є водночас наслідком і рушієм багатопolarity. Вона формує нову реальність, у якій глобальний порядок складається з мережі взаємопов'язаних, але автономних регіональних систем – кожна з яких має власну логіку розвитку та конфліктності.

Система міжнародних інститутів, створена після Другої світової війни, ґрунтувалася на принципах колективної безпеки, верховенства права та універсалізму. Проте події ХХІ ст. – від війни в Іраку до агресії росії проти України – продемонстрували, що ООН, ОБСЄ та інші глобальні організації втратили здатність забезпечувати ефективне врегулювання конфліктів.

Цілковито погоджуємося з висновками Гааса, що сучасна система «застаріла морально і процедурно»: вона створювалася для світу держав-націй середини ХХ ст., а сьогодні має справу з новими суб'єктами – корпораціями, технологічними платформами, терористичними мережами, які не вписуються у класичні правові рамки [6, с. 53].

ООН, попри свій символічний статус, фактично паралізована механізмом права вето в Раді Безпеки. У ситуації, коли постійний член (росія) порушує Статут Організації, її інституційна легітимність опиняється під питанням, це є свідченням глибокої ерозії принципу колективної відповідальності у глобальній політиці [1, с. 21].

Європейський Союз, що довгий час залишався «нормативною потугою», після 2022 р. переживає перехід до нового етапу – Європи стратегічної дії. Війна в Україні змусила ЄС перетворитися з економічного регулятора на політичний і військовий центр ухвалення рішень. Н. Матвійчук і А. Атаманенко, зазначають, що «агресія росії активізувала процес європейської консолідації», який раніше відбувався повільно. Прийняття

спільних санкційних пакетів, створення Європейського фонду миру, військова підтримка України – це прояви нової парадигми відповідальності [2, с. 163].

Разом із тим, у межах ЄС загострюється внутрішній розкол між західними і східними членами. Польща, країни Балтії та Чехія демонструють більш рішучу позицію щодо безпеки, формуючи східноєвропейський безпековий полюс. Таким чином, ЄС стає поліцентричною структурою навіть у власних межах – мініатюрою глобальної багатопolarity.

Після десятиліть сумнівів у своїй актуальності НАТО відродилося як основний гарант стабільності у Євроатлантичному просторі. Саміт у Мадриді (2022) зафіксував повернення до функції стримування та колективної оборони.

Розширення Альянсу за рахунок Фінляндії та Швеції стало знаковою подією, яка свідчить про нову хвилю легітимації НАТО. Як наголошує Г. Кіссінджер, Альянс «відновив свою історичну місію – захист демократії у Європі» [5, с. 329].

Формат «Рамштайн» став своєрідною лабораторією нової багаторівневої безпеки: до процесу залучено понад 50 країн, не лише членів НАТО, але й партнерів, що створює модель «глобальної безпекової мережі». Киридон і Троян називають цей феномен «НАТО+» – прототипом майбутньої системи колективної безпеки поза межами традиційного блоку [1, с. 22].

Паралельно із західними структурами розвиваються альтернативні формати, що репрезентують прагнення країн Глобального Півдня до більшої автономії. БРІКС та Шанхайська організація співробітництва (ШОС) позиціонують себе як «антизахідні» альянси, хоча їхня внутрішня гетерогенність обмежує ефективність.

Як зазначає Бжезінський, будь-яка спроба створити «антигегемонний блок» [9, с. 74] без ідеологічної або економічної єдності приречена на розпад. Ця теза підтверджується сучасним станом БРІКС: Китай і Індія мають суперечливі інтереси, а росія, ослаблена війною, дедалі більше перетворюється на молодшого партнера Пекіна. Попри це, БРІКС виконує важливу функцію – делегітимацію монополії Заходу на визначення правил гри.

Як зауважує Соренсен, «виникнення альтернативних центрів управління –неминуча реакція на західну монокультуру влади». Саме через такі формати формується поліцентрична глобальна система [34, с. 199].

Група двадцяти (G20) стала, по суті, єдиним дієвим майданчиком глобального діалогу, здатним об'єднати Захід і Схід. Вона не має юридичних зобов'язань, проте забезпечує політичну комунікацію між ключовими економіками світу, «у світі без гегемона G20 є тимчасовим кабінетом глобального уряду» [14, с. 27]. Водночас ефективність цієї структури обмежується її неформальністю – відсутністю механізмів примусу.

На практиці зростає роль ад-хок коаліцій – тимчасових союзів держав для вирішення конкретних завдань: боротьби з піратством, кіберзагрозами, змінами клімату чи агресією РФ. Ці об'єднання створюють нову мережеву архітектуру управління, де ключову роль відіграє не інституція, а спільна дія.

Криза інститутів спричинила переосмислення самого поняття державного суверенітету. У глобалізованому світі держави дедалі частіше відмовляються від частини суверенних повноважень заради колективної безпеки, кліматичних домовленостей чи торговельних угод.

У цьому сенсі нові формати управління – НАТО+, G20, Рамштайн, ЄС –формують гнучкий суверенітет, який поєднує національні інтереси з колективними цінностями. Світовий порядок XXI ст. характеризується не лише перерозподілом матеріальних ресурсів, а й зміною природи легітимності влади. Якщо у XX ст. основою глобального лідерства була військова або економічна потуга, то сьогодні дедалі більшої ваги набувають ціннісні, моральні та гуманітарні чинники.

Як зазначає Фукуяма, справжня сила держави у сучасному світі визначається «здатністю продукувати довіру, а не страх». Ця теза виражає суть переходу від домінування до партнерства – від нав'язування правил до формування консенсусу [8]. У цьому контексті демократичні держави використовують м'яку силу (soft power) як ключовий інструмент впливу. Концепція Джозефа Нає про привабливість культури, політичних ідей і

системи цінностей набуває нового значення. В умовах інформаційної глобалізації легітимність стає важливішою за примус, а моральна перевага – ефективнішою за силову. Сучасний світ дедалі більше поляризується не за географічним, а за ціннісним принципом. На думку Кіссінджера, сьогоденне глобальне протистояння можна описати як боротьбу між «відкритими та закритими системами» [5, с. 311]. З одного боку – демократії, що ґрунтуються на верховенстві права, правах людини та підзвітності влади; з іншого – авторитарні режими, які спираються на контроль, централізм і насильство.

Російсько-українська війна стала лакмусовим тестом для цієї дихотомії. Вона чітко розмежувала країни за їхнім ставленням до базових цінностей: свободи, суверенітету, права на самовизначення. Фактично, «Україна стала моральним центром нового світу, який протистоїть авторитарному реваншизму» [1, с. 22].

Авторитарні режими – Китай, росія, Іран – пропонують альтернативну модель глобалізації, засновану на контролі, цензурі та технократичному управлінні. Демократичний світ, навпаки, відстоює ідею людиноцентричного розвитку. Це протистояння не лише політичне, а й цивілізаційне: воно визначатиме контури світового порядку на найближчі десятиліття. Україна стала символом ціннісного спротиву, який об'єднав Захід і змінив філософію міжнародної політики. «Боротьба України за свободу перетворилася на моральну рамку глобального порядку» [2, с. 165]. Це приклад того, як моральний фактор здатен впливати на стратегічні рішення – від санкцій до трансформації політик безпеки.

У ХХІ ст. міжнародна конкуренція дедалі частіше набуває культурно-цивілізаційного характеру. Як передбачав Г. Гантінгтон, «зіткнення цивілізацій стає не лише політичним, а й ціннісним процесом. Проте сучасність показала, що цей конфлікт не є неминучим, якщо держави навчатимуться співіснувати на основі культурного плюралізму» [36, с. 50].

Китай, Індія, ісламський світ і Захід мають власні уявлення про справедливість, стабільність і розвиток. Водночас саме ціннісний діалог між

цивілізаціями може стати основою нового етапу міжнародного порядку. Новим аспектом ціннісної конкуренції стає боротьба за контроль над технологіями. Штучний інтелект, кібербезпека, біотехнології та інформаційні мережі визначають не лише економічну потугу, а й політичну моральність.

Як підкреслює Соренсен, технології стають «інструментом політичної моралі»: вони можуть або звільняти, або поневолювати. Демократичні держави намагаються розробити етичні стандарти цифрового управління, тоді як авторитарні режими використовують технології для контролю над громадянами [34, с. 204].

У добу поліцентризму лідерство більше не означає домінування. Воно передбачає здатність брати на себе відповідальність за спільне благо. Як зауважує Г. Кіссінджер, «справжні лідери – це ті, хто здатен перетворити владу на порядок» [4, с. 340]. Ця ідея набуває особливої актуальності в контексті кліматичних змін, міграційних криз і пандемій. Глобальна безпека сьогодні визначається не лише військовими союзами, а й колективною гуманітарною відповідальністю.

Новий тип лідерства формується навколо таких принципів:

- етика відповідальності – готовність діяти не заради вигоди, а заради стабільності;
- глобальний громадянський підхід – визнання єдності людства понад національні межі;
- баланс технологічної потуги та моральної стриманості.

Саме ці засади визначатимуть обличчя світового порядку у XXI ст., перетворюючи його з арени боротьби на простір співіснування.

1. Глобальне лідерство переходить від моделі влади через примус до моделі влади через довіру.
2. Моральна легітимність і ціннісна узгодженість стають основними критеріями впливу держав у світі.
3. Демократичні та авторитарні системи ведуть не лише політичну, а й ідеологічну боротьбу за визначення норм міжнародного порядку.

4. Україна перетворюється на ціннісний центр нової демократичної цивілізації, що формує етичний вимір глобальної політики.

5. Майбутнє світового порядку залежить від того, чи зможе людство поєднати технологічний прогрес із моральною відповідальністю [26].

Сучасна міжнародна система перебуває у стані динамічної невизначеності. Традиційні центри сили втрачають монополію, регіональні гравці посилюються, а технологічні зміни створюють нові форми влади й впливу. У цих умовах наукове прогнозування потребує не лише аналізу поточних тенденцій, а й осмислення структурних закономірностей еволюції глобального порядку.

Саме тому дослідники виділяють кілька можливих сценаріїв розвитку: керовану багатополярність, регіональну фрагментацію та глобальний плюралізм.

Сценарій 1. Керована багатополярність. Цей сценарій передбачає формування стабільної поліцентричної системи, у якій кілька провідних держав і блоків (США, Китай, ЄС, Індія, Японія, Бразилія) координують свої інтереси через інституційні та економічні механізми.

Основою такої системи стане принцип функціонального балансування – створення спеціалізованих коаліцій для вирішення спільних викликів: безпеки, клімату, кіберзагроз, міграції. Формати типу G20, Рамштайн, QUAD, NATO+, ЄС-АСЕАН стануть ключовими інструментами управління.

Як наголошує Кіссінджер, «порядок можливий лише там, де конкуренція поєднується з відповідальністю» [5, с. 341]. У цій моделі великі держави усвідомлюють взаємну залежність і утримуються від відкритих конфліктів, надаючи перевагу дипломатичному маневруванню.

Україна в межах цього сценарію відіграє роль регіонального стабілізатора – частини східноєвропейського безпекового поясу, який забезпечує баланс між ЄС і пострадянським простором. Її інтеграція до ЄС та НАТО посилить трансатлантичну єдність і створить новий центр впливу в Центрально-Східній Європі.

Сценарій 2. Регіональна фрагментація. За песимістичним сценарієм світова система втрачає координаційні механізми, і глобальний порядок розпадається на кілька автономних регіональних блоків.

- Китай очолює Східноазійську сферу впливу;
- США концентруються на Північній Америці та Індо-Тихоокеанському регіоні;
- Європа формує власну оборонну автономію;
- Близький Схід та Африка залишаються зонами нестабільності.

Цей сценарій відповідає прогнозам Міршаймера, який вважає, що «багатополярність без спільних цінностей неминуче веде до регіонального ізоляціонізму» [31, с. 83]. Взаємна недовіра між державами та слабкість міжнародного права спричиняють локальні війни, економічну конкуренцію та блокову політику.

Регіональна фрагментація створює ризики глобальної рецесії, технологічного розриву й зниження керованості світовими процесами. Проте навіть у таких умовах можуть формуватися «регіональні порядки» – відносно стабільні локальні системи на базі спільних цінностей. Європейський регіон, у цьому випадку, залишається «островом стабільності», а Україна – його ключовим східним щитом.

Сценарій 3. Глобальний плюралізм. Оптимістичний сценарій передбачає перехід до плюралістичного світового порядку, у якому багатополярність доповнюється ціннісною взаємоповагою та міжцивілізаційним діалогом. Його основою є моральна глобалізація – усвідомлення єдності людства перед спільними викликами (клімат, ресурси, штучний інтелект, гуманітарні кризи).

Ф. Фукуяма називає цю модель «ліберальним ренесансом», у якому демократії не нав'язують свою систему, а формують коаліції рівноправних партнерів. Глобальний порядок при цьому постає як мережа взаємозалежних спільнот, що зберігають власну ідентичність, але поділяють спільні принципи справедливості й прав людини.

Важливу роль у цьому сценарії відіграє технологічна етика – розроблення міжнародних правил використання штучного інтелекту, біоінженерії, кіберзасобів. Це формує новий тип глобальної відповідальності, де мораль і безпека стають взаємопов'язаними. Україна у цій системі може посісти місце морального центру – держави, що поєднує європейські цінності з досвідом спротиву агресії, пропонуючи світові гуманістичну альтернативу. Як зазначають Киридон і Троян, «українська модель свободи стає універсальним символом відновлення світового порядку» [1, с. 25].

Сценарій 4. Технократичний світ і новий тип гегемонії. Окремі аналітики [33-34, 38] прогнозують становлення технократичного світового порядку, у якому політичні рішення дедалі частіше визначаються алгоритмами, технологічними корпораціями та глобальними даними. У цій системі влада переходить від держав до платформ – Amazon, Google, Tencent, які контролюють інформаційні потоки й цифрові фінанси. Цей сценарій не обов'язково означає кінець державності, але передбачає нову форму гегемонії – технологічну. Як зазначає Соренсен, «штучний інтелект може стати не лише інструментом управління, а й суб'єктом політичного впливу» [34, с. 207].

Україна вже інтегрує елементи цієї моделі через розвиток цифрової держави (Dіia, е-урядування, кіберстійкість). Якщо країна зможе зберегти баланс між технологічним прогресом і демократичним контролем, вона стане прикладом етичної цифрової державності, що визначатиме майбутні стандарти глобального управління. Аналіз свідчить, що найбільш імовірним напрямом еволюції є синтез керованої багатополарності та глобального плюралізму. Це означає становлення світу, у якому співіснують декілька центрів сили, але їхня взаємодія регулюється моральними й правовими нормами. У цій системі роль України виходить за межі регіональної політики – вона стає мостом між Сходом і Заходом, між силою та моральністю, демонструючи, що новий світовий порядок можливий лише на основі свободи, відповідальності та партнерства.

Висновки до 1 розділу

Таким чином, світовий порядок у ХХІ ст. постає як складна, багаторівнева і динамічна система, у якій відбувається перехід від однополярності до поліцентризму, від стабільності – до адаптивної гнучкості, від жорсткої сили – до сили цінностей. Аналіз доводить, що багатополарність і регіональна нестабільність є не взаємовиключними, а взаємопов'язаними феноменами: саме процес перерозподілу влади між новими центрами сили спричиняє виникнення криз, конфліктів і водночас – появу нових механізмів управління.

Криза традиційних міжнародних інститутів (ООН, ОБСЄ) засвідчує вичерпання класичної моделі глобального урядування, створеної після 1945 р. Її місце поступово займають гнучкі коаліції, регіональні альянси та неформальні мережі співпраці – НАТО+, Рамштайн, G20, ЄС, БРІКС. Цей процес супроводжується трансформацією принципу суверенітету – від абсолютного до взаємозалежного, що відповідає логіці глобальної інтеграції.

Розгляд можливих сценаріїв розвитку світового порядку – від керованої багатополарності до технократичного світу – показує, що майбутнє визначатиметься здатністю держав і суспільств інтегрувати моральні, технологічні та політичні виміри розвитку. Таким чином, новий світовий порядок ХХІ ст. не буде ані повністю ліберальним, ані повністю силовим. Його основою стане баланс цінностей, відповідальності та взаємозалежності.

РОЗДІЛ 2. Російсько-українська війна як фактор дестабілізації міжнародної системи

2.1. Геополітичний контекст війни 2014–2022 рр.

Війна в Україні порушує фундаментальне питання – як війна перетворює міжнародну систему, що втратила свої орієнтири та рухається в невизначеному напрямі; з іншого боку – не менш важливе, хоча й складне питання про те, як ця розбалансована міжнародна система впливає на перебіг і можливий результат війни. Відповіді на обидва питання не лише дозволяють осмислити історичне значення цієї війни, але й створюють ширшу та глибшу перспективу, яка має відігравати вагомішу роль у формуванні зовнішньої політики США, Європи, росії та Китаю.

Російська агресія проти України, що розпочалася у 2014 р. з анексії Криму, стала одним із найважливіших геополітичних зламів після закінчення «холодної війни». У словах колишнього держсекретаря США Генрі Кіссінджера, «українське питання визначає баланс сил між Заходом і росією більше, ніж будь-яке інше з 1991 року» [5, с. 9]. Події 2014–2024 рр. показали, що простір Східної Європи остаточно вийшов зі стану постбіполярної «сірої зони» і перетворився на головний вузол глобальної конкуренції між провідними центрами сили – Сполученими Штатами, Європейським Союзом, російською федерацією та Китаєм.

Війна проти України не є ізольованим конфліктом: вона стала проявом системної боротьби за нову структуру міжнародного порядку. За визначенням Роберта Легвольда, «війна в Україні є каталізатором переходу від постбіполярного до фрагментованого світу» [28]. У цій динаміці український простір перетворився на геополітичну межу між атлантичним і євразійським світами.

У рамках неореалізму К. Уолтц наголошував, що «анархічна структура міжнародної системи змушує держави самотійно забезпечувати власну

безпеку» [32, с. 91]. З цієї точки зору, вторгнення росії 2022 р. стало спробою змінити баланс сил у Європі шляхом застосування військової сили, тобто поверненням до логіки XIX ст., коли війна вважалася інструментом політики. Дж. Міршаймер підкреслював, що «великі держави завжди прагнуть до гегемонії у своїх регіонах» [33, с. 73], і випадок України ілюструє це твердження. Реалізм дає змогу пояснити реакцію Заходу – відновлення політики стримування, нарощування військової присутності НАТО, формування «східного флангу» Альянсу.

Дж. Най доповнив цю логіку концепцією «м'якої сили», підкресливши, що «здатність переконувати часто виявляється ефективнішою, ніж примушувати» [39, с. 18]. Саме комбінація «твердої» (військової) та «м'якої» (економічної, ціннісної) сили стала основою стратегії Заходу у війні 2014–2024 рр. – від санкцій і енергетичної політики до гуманітарної допомоги Україні. Класичні геополітики – Г. Маккіндер і Н. Спайкмен – розглядали Східну Європу як «серце» світового балансу. Маккіндер писав: «Хто контролює Східну Європу, той контролює Хартленд». Саме Україна, за цією логікою, виступає ключем до геостратегічного простору Євразії. Повернення до цієї парадигми у XXI ст. стало очевидним після 2014 р., коли контроль над Чорним морем, Арктикою та транзитними комунікаціями набув вирішального значення. Як пише Тимоті Снайдер, «битва за Україну – це битва за саму ідею географічної безпеки Європи» [40, с. 219].

Анексія Криму та війна на Донбасі у 2014 р. стали точкою краху постгельсінської системи безпеки, що ґрунтувалася на принципі непорушності кордонів. Європейський Союз, який протягом попередніх двох десятиліть спирався на концепт «normative power Europe» [27, с. 17], зіткнувся з необхідністю перейти до «strategic Europe». У 2016 р. ухвалено EU Global Strategy, а з 2022 р. – документ Strategic Compass for Security and Defence, що закріпив пріоритет спільної оборонної політики [41].

Після повномасштабного вторгнення 2022 р. країни ЄС, які раніше уникали жорстких заходів (Німеччина, Італія, Нідерланди), оголосили про

різке збільшення військових бюджетів. У рамках Мадридського саміту 2022 р. Альянс прийняв «New Strategic Concept», у якому росію вперше названо «найзначнішою і прямою загрозою безпеці союзників» (NATO 2022, §8). На цій основі створено Enhanced Forward Presence у країнах Балтії, Польщі, Румунії, Болгарії та Словаччині. Як зазначає International Institute for Strategic Studies (IISS), це «найбільше розгортання сил НАТО з часів холодної війни» [42, с. 44].

До 2024 р. загальна чисельність сил швидкого реагування збільшена до 300 тис. осіб, а оборонні витрати держав Альянсу сягнули 1,57 трлн дол. США – на 31 % більше, ніж у 2021 р. Польща, країни Балтії, Румунія та Чехія стали основними європейськими донорами озброєнь для України, перетворившись на «нове ядро східного флангу» [42, с. 132]. Чорноморський регіон став ключовим полем протистояння 2014–2024 рр. Після анексії Криму росія перетворила півострів на військову фортецю, розмістивши там ракетні системи С-400, «Бастіон» і корабельні угруповання ЧФ рф. Фактично, Чорне море стало ареною випробування не лише для України, а й для всієї європейської безпеки. З 2015 р. Туреччина почала активно балансувати між співпрацею з НАТО та тактичними угодами з росією (постачання С-400, енергетичні проєкти). Однак після 2022 р. Анкара де-факто повернулася до ролі посередника між блоками, забезпечуючи зернову ініціативу ООН (UN 2022, §7) і контроль над протоками Босфор–Дарданелли. Румунія та Болгарія, зі свого боку, стали опорними пунктами для логістики НАТО та гуманітарних коридорів. Водночас, як підкреслює аналітик RAND С. Кларк, «без стабілізації Чорного моря неможливо відновити безпеку в Європі» [45].

Після 2014 р. Сполучені Штати фактично повернули собі статус головного гаранта європейської безпеки. У доповіді U.S. National Security Strategy (2015) адміністрація Обама визначила російську агресію «центральною викликом стабільності в Євразії» (§18). У 2017 р. США започаткували European Deterrence Initiative (EDI), що забезпечила присутність американських військ у Польщі, Литві, Латвії та Естонії. Як зазначає RAND,

ця програма «відновила геополітичний зв'язок між Північною Америкою та Європою» [45, с. 27].

Китай посів особливе місце у геополітичній системі війни 2014–2024 рр. – формально утримуючись від прямої підтримки РФ, він водночас активно використовував ситуацію для зміцнення власних позицій у Євразії. Згідно з аналітикою Center for Strategic and International Studies (CSIS), Пекін «грає на полі багатовекторності, прагнучи водночас послабити Захід і не зруйнувати економічні зв'язки з ним» [33, с. 11].

У березні 2023 р. Китай оприлюднив «позиційний документ» щодо врегулювання війни, де закликав до припинення вогню без виведення російських військ. Цей документ сприйнято на Заході як спробу легітимізувати окупацію. Водночас Китай суттєво збільшив імпорт енергоносіїв із РФ (на 64 % у 2023 р.) і розширив використання юаня у взаємних розрахунках. Як пише Елізабет Ікономі, «Китай прагне бути миротворцем без зобов'язань і бенефіціаром чужих конфліктів» [15, с. 8]. Для США китайська позиція стала ще одним аргументом на користь інтегрованої стратегії стримування, у якій Україна розглядається як передній рубіж боротьби з ревізіонізмом.

Війна в Україні докорінно змінила баланс на Близькому Сході. Саудівська Аравія, ОАЕ, Єгипет і Туреччина почали практикувати політику «обмеженого нейтралітету», балансуючи між економічними інтересами з Росією і стратегічними зв'язками із Заходом. Як зазначає Middle East Institute, «російсько-українська війна показала, що країни Близького Сходу не хочуть бути інструментами чужих конфліктів» [52, с. 14].

Саудівська Аравія у 2023 р. стала посередником під час переговорів у Джидді щодо української формули миру, а Туреччина зберегла унікальний статус арбітра у Чорному морі. Однак з геополітичної точки зору, саме Близький Схід перетворюється на плацдарм для перерозподілу енергетичних потоків – постачання LNG з Катару до ЄС, нові проекти в Ізраїлі та Кіпрі, альтернативи російським маршрутам. Після 2022 р. розширення БРІКС (вступ Саудівської Аравії, Ірану, ОАЕ, Єгипту, Ефіопії) надало групі глобальної ваги.

За оцінкою дослідників «Брікс стає політичним символом антизахідного глобалізму». Проте, як зазначає Р. Гаас, «це швидше коаліція невдоволених, ніж альтернатива Заходу» [6, с. 6].

Дестабілізуючий вплив російсько-української війни на світовий порядок, проявляється у наступних ключових аспектах. По-перше, війна прискорила та поглибила процес зростаючої поляризації в міжнародній політиці. Союз між Китаєм і росією зміцнився. Хоча він не є «партнерством без меж, що перевершує союз», як було проголошено в лютому 2022 р., і попри очевидне невдоволення Китаю ризикованим кроком президента путіна, війна підкреслила й посилила їхню спільну антизахідну позицію, а також активізувала економічне та військове співробітництво. Їхня риторика про «зарозумілий, самовпевнений, інтервенціоністський, але фатально занепадаючий Захід під проводом США» стала ще різкішою. Економічна «крятивна лінія», яку Китай кинув росії після вторгнення у лютому 2022 р., продовжує зростати. Загальний двосторонній товарообіг досяг рекордних 190 мільярдів доларів у 2022 р. (на 30% більше, ніж попереднього року) і зріс ще на 26% у 2023 р., сягнувши 240 мільярдів. Це включає 50-відсоткове зростання торгівлі сировиною та металами порівняно з довоєнним рівнем 2022 р. та поставки нафти до Китаю, які вперше перевищили обсяг постачань із Саудівської Аравії. Водночас Китай став головним постачальником іноземних автомобілів на російський ринок, замінивши всі інші країни [28].

Військове співробітництво між росією та Китаєм, яке ще до війни розширювалося за масштабом і глибиною, нині помітно зміцнилося. Було проведено спільні військові навчання, зокрема, у березні 2023 р. у затоці Оман та в червні 2023 р. у Японському та Східнокитайському морях. Сторони відпрацьовують інтегроване використання військової техніки та логістики, створюють тимчасові спільні командні центри, розробляють системи обміну командними кодами. Така ж зростаюча складність притаманна й спільним патрулюванням у Східній Азії та Арктиці, а також технічно розвиненим системам озброєнь, які вони ділять або навіть спільно виробляють.

Водночас війна об'єднала Сполучені Штати та їхніх основних союзників тісніше, ніж будь-коли з часів розпаду «холодної війни». Єдність, сформована навколо «економічної блокади», покликаної паралізувати російські воєнні зусилля, є безпрецедентною: понад 10 000 фізичних осіб і 4000 юридичних осіб потрапили під санкції, було заморожено близько 20 мільярдів доларів приватних російських активів і 300 мільярдів державних резервів. НАТО, яке до війни виглядало роз'єднаним і ослабленим, пережило потужне відродження та розширення. Від початку вторгнення Альянс: 1) збільшив і розгорнув багатонаціональні бойові групи у Східній Європі, 2) розширив Сили швидкого реагування з 40 000 до запланованих 300 000 військових, 3) ухвалив нові регіональні плани оборони, 4) запровадив план дій з оборонного виробництва, спрямований на спільні закупівлі, взаємосумісність і нарощення виробничих потужностей, 5) поповнився новими членами – Фінляндією та, після затвердження Угорщиною, Швецією.

Крім того, війна підкреслила дистанцію між значною частиною «Глобального Півдня» та США й їхніми європейськими союзниками, що посилює поляризаційні тенденції у сучасній міжнародній політиці. За даними Economist Intelligence Unit, близько двох третин населення світу проживають у країнах, які не засудили російське вторгнення до України та не підтримали санкцій проти росії. Як зазначив колишній британський дипломат Д. Мілібенд, «скоординована західна реакція на вторгнення росії в Україну різко підсвітила випадки, коли Захід порушував власні правила або коли його взагалі не було видно в розв'язанні глобальних проблем». Реакція США та ЄС на війну між Ізраїлем і ХАМАС ще більше загострила відчуття подвійних стандартів серед більшості 134 держав – членів Групи 77, які сприймають пріоритети Заходу у війні в Україні як лицемірні [26].

Війна також зблизила росію з так званими «державами-вигнанцями» – Іраном і Північною Кореєю, створивши те, що деякі називають «вісь росія–Китай–Іран», а також спричинивши робоче партнерство між Москвою і Пхеньяном.

Війна в Україні значно поглибила нову «холодну війну» між США та росією, яка триває від анексії Криму 2014 р. та подій, що послідували за нею, – із ще серйознішими наслідками для нестабільного світового порядку. Будь-які перспективи врегулювання дедалі складнішого й небезпечнішого багатопольярного ядерного світу фактично зруйновано. США та росія й досі володіють понад 11 100 із приблизно 12 500 наявних у світі ядерних боєголовок. Без їхнього спільного лідерства шанси впоратися з новою ядерною реальністю, що характеризується зростанням дестабілізуючих технологій, перетворенням кіберпростору та космосу на арену потенційного протистояння, відновленням змагання між наступальними та оборонними системами, а також посиленням ядерних перегонів між США, росією та Китаєм – мінімальні. Війна в Україні наразі припинила півстолітні зусилля США і росії щодо регулювання двосторонніх ядерних відносин, поставивши під сумнів, чи взагалі вони можуть відновитися.

Крім того, війна поставила під сумнів самі основи сучасної ядерної доктрини – припущення щодо стримування, стратегії та раціональності застосування ядерної зброї. Загальноприйнято вважалося, що ядерна зброя унеможлиблює розгортання звичайної війни між росією та Заходом. Хоча вона й справді запобігла прямому зіткненню, але не змогла запобігти високоінтенсивному непрямому конфлікту. Деякі російські політичні діячі наполягають, що ядерне стримування зазнало поразки, бо не відвернуло масштабного втручання США та Європи у війну, і тому його потрібно «відновити» шляхом реального застосування ядерної зброї. Часті й безвідповідальні ядерні погрози з боку російського керівництва спричинили нову хвилю глобальної тривоги та зробили відчутними ризики, пов'язані з переходом росії, США та Китаю до стратегій, що допускають обмежене використання ядерної зброї у межах звичайного конфлікту [27].

Після війни в Європі залишиться новий військовий фронт, що тягнутиметься від Арктики до Чорного моря, з додатковим 1340-кілометровим фінсько-російським кордоном. У тій чи іншій формі Україна стане частиною

безпекового периметра НАТО, а Білорусь – більш інтегрованою складовою оборонної системи росії. Зусилля зі зміцнення збройних сил НАТО та відновлення ослаблених російських військових потужностей стануть пріоритетом для обох сторін [28].

Ідея створення євроатлантичної безпекової спільноти, що простягалася б «від Ванкувера до Владивостока», – обіцянка, яку неодноразово повторювали західні та російські лідери протягом двох десятиліть після розпаду СРСР, –остаточно померла у 2014 р. з початком української кризи. Їй на зміну прийшло протилежне уявлення: безпеку Європи слід будувати, як висловилася міністр закордонних справ Німеччини Анналена Бербок, «проти путінської росії, а не разом із нею» [30, с. 134]. Отже, майбутня європейська система безпеки стане пан'європейською лише з західного боку – без спільної архітектури чи інституцій, які б об'єднували континент.

Війна змінила і без того хиткий світовий порядок, підриваючи його основоположне правило – заборону захоплення територій і зміни кордонів силою. Часто зазначають, що росія порушила фундаментальний принцип суверенітету держав, однак цей принцип уже неодноразово порушувався іншими, включно зі Сполученими Штатами, і тому його важко вважати базовою нормою, що гарантує стабільність світової системи. Проте якщо військове вторгнення та анексія росією Криму і східних областей України стануть прикладом, який надихне інші держави – зокрема Китай –реалізовувати власні територіальні амбіції аналогічним шляхом, то буде зруйновано один із наріжних принципів стабільності будь-якого майбутнього міжнародного порядку.

Якщо розглянути вплив мінливої міжнародної політичної системи на війну в Україні – картина постає набагато складнішою та неоднозначнішою. Це – перша війна (хай і непряма) між великими державами після двох світових воєн минулого століття. Подібно до них, вона є водночас і джерелом, і продуктом трансформації міжнародної системи. Як джерело цієї трансформації, війна проявляється через п'ять наслідків, розглянутих вище. У

сукупності вони посилили турбулентність у нестабільному світовому порядку, загострили суперництво великих держав, підірвали глобальне врядування та ще більше послабили готовність провідних гравців відповідати на екзистенційні виклики ХХІ ст.

Однак війна є також продуктом еволюції міжнародної системи, по-перше, тому, що структурні риси колишнього біполярного порядку вже не стримують велику державу, як росія, від агресивних дій.

За умов первісної «холодної війни» баланс сил і ризику прямого військового конфлікту між двома таборами робили неможливим збройне вторгнення будь-якої з наддержав до країни, яка мала стратегічне значення для іншої. Після розпаду СРСР залишилися низка нових незалежних держав, що опинилися поза союзними блоками – «у підвішеному стані», але стратегічно важливі і для росії, і для НАТО. У цих нових умовах пряма військова агресія стала мислимою як інструмент досягнення національних стратегічних цілей.

У новому порядку, що сформувався після розпаду СРСР, росія спершу намагалася переосмислити свої відносини із Заходом – прагнула інтеграції з ним, навіть якщо інтеграція всередину західних інституцій була нереальною. За президентства Бориса Єльцина та в перші роки правління володимира путіна російське керівництво шукало партнерства із Заходом у низці сфер – від економічної до військово-політичної співпраці. Однак після рішення 1997 р. про розширення НАТО росія почала висувати нову безпекову вимогу – «жодного подальшого просування НАТО до російських кордонів». Для Заходу це було неприйнятно. Жорстоке й трагічне рішення путіна розв'язати війну з Україною поставило хрест на будь-яких рештках «західної орієнтації» його політики. Водночас воно породило іншу росію – сутнісно відмінну від тієї, що існувала в 1990-х чи навіть на порозі 2022 р. Війна кристалізувала комплекс образ і страхів, перетворивши абстрактне відчуття загрози з боку США та НАТО на всеосяжне, майже міфологізоване уявлення.

Як вказує Р. Левгуд, «яке б пояснення ми не обрали – чи то як реваншистський акт, спрямований на знищення української державності та

відновлення елементів колишньої імперії, чи як перебільшену реакцію держави, що прагне не допустити вступу України до НАТО, – очевидно, що Путін і його оточення тепер бачать цю війну у трансцендентних, цивілізаційних категоріях. На їхнє переконання, війна в Україні – лише етап у глобальному протистоянні, у якому Захід намагається «ліквідувати росію» як цілісну державу та самостійного суб'єкта міжнародних відносин» [28].

Дехто з аналітиків на Заході вважає таку риторику пропагандистською маніпуляцією для мобілізації населення. Проте значна частина російської зовнішньополітичної еліти, включно з тими, хто засуджував рішення про вторгнення, сьогодні поділяє цю інтерпретацію, надаючи їй ширшої ідеологічної форми і трактують війну як центральний каталізатор глобальної трансформації. На їхню думку, вона знаменує боротьбу між Заходом, який відчайдушно намагається зберегти свою гегемонію, монополію на визначення норм і цінностей, – та так званою «Світовою більшістю», яка прагне «повноцінного суверенітету, не обмеженого західними догмами, інституціями та правилами». росія, що воює, постає у цій логіці моделлю держави-цивілізації, яка втілює «суверенітет, економічну самодостатність, духовну та культурну ідентичність». У союзі з країнами БРІКС – групою, більш чисельною й економічно динамічною, ніж G7, – така росія, на їхню думку, стає провісником нового світового порядку.

Ця концепція глобальної історичної динаміки безсумнівно резонує з уявленнями путіна та його оточення, вона узгоджується з риторикою китайського керівництва, а також значної частини політичних еліт країн «світової більшості». Саме тому ця ідеологема ускладнює не лише контекст, у якому розгортається війна в Україні, але й формування майбутнього світового порядку.

Подальший перебіг і результати війни значною мірою залежать від позиції Китаю, Індії, Туреччини, а можливо, і Бразилії. Їхня роль у підтримці або, навпаки, у стримуванні росії з перших днів війни суттєво впливала на розвиток конфлікту. Імовірно, саме ці держави – кожна окремо або у певних

комбінаціях – можуть стати вирішальними у визначенні умов її завершення. Україна тим часом веде активну дипломатію: на чотирьох зустрічах президент і представники Києва обговорювали з радниками з нацбезпеки до 83 країн можливість підтримки свого «десятипунктного мирного плану» [28].

І нарешті, найважливіше – те, як розгортатиметься зароджувана «холодна війна» між США і Китаєм, визначить характер майбутнього міжнародного політичного порядку. Якщо світ поступово скотиться до повномасштабного нового холодного протистояння, він стане схожим на другу половину XX століття, але – у набагато більш небезпечній і руйнівній формі.

Основні риси цього нового протистояння вже простежуються:

- зростає військовий вимір у стосунках, включно з ядерною складовою;
- США розглядають Китай як головну «провідну [військову] загрозу»;
- економічні відносини дедалі більше політизуються, економічна взаємозалежність перетворюється на фактор національної безпеки;
- технологічна конкуренція набуває форми стратегічного суперництва, породжуючи технонаціоналізм по обидва боки;
- відбувається боротьба за контроль над міжнародними інституціями або створення паралельних, конкуруючих структур.

Нова «холодна війна» між США і Китаєм, як і попередня між СРСР і Заходом, може охопити всю міжнародну систему – її інститути, союзи, економічні потоки й зони конфлікту.

Поки що сторони ще не досягли цього рівня, і обидві запевняють, що не можуть собі дозволити такого ризику. Але жодна з них не робить достатньо, щоб змінити траєкторію, і їхнє екзистенційне сприйняття боротьби – як доленосного зіткнення систем – ускладнює будь-яку переоцінку курсу. Водночас війна в Україні підживлює цю тенденцію: зближуючи Росію й Китай, укріплюючи їхню антизахідну риторику, розвиваючи військово-економічну кооперацію, вона підсилює підозри та напругу у відносинах США-Китай. У

свою чергу, погіршення цих відносин зменшує готовність Китаю відігравати активнішу, конструктивнішу роль у врегулюванні війни.

Тож, геополітичний контекст війни 2014–2024 рр. демонструє, що конфлікт в Україні вийшов далеко за межі регіональної кризи й став чинником переформатування світового порядку. Він засвідчив повернення політики «сфер впливу» та підірвав післявоєнної моделі безпеки, заснованої на міжнародному праві, суверенітеті та непорушності кордонів.

Тож можемо виокремити три рівні геополітичних змін:

1. Регіональний рівень – формування нового «східного флангу» НАТО та посилення Чорноморського виміру. Україна, Польща, Румунія й Балтійські держави стали ядром європейського стримування, що змістило центр ваги безпеки з Західної Європи до Східної.

2. Трансатлантичний рівень – відновлення лідерства США, переорієнтація Європейського Союзу на стратегічну автономію та інтеграція політики безпеки з НАТО. Відродилася ідея спільного Заходу як цивілізаційного блоку, здатного діяти єдиним фронтом.

3. Глобальний рівень – перехід до багатополюсного суперництва, де росія та Китай виступають головними ревізіоністськими силами, а BRICS і Глобальний Південь формують нові геополітичні конфігурації.

Україна стала центральним вузлом геостратегічного балансу у Євразії. Її боротьба за незалежність відновила принципи міжнародного права, легітимність НАТО та віру в силу колективних дій. Як слушно зауважує Збігнєв Бжезінський, «без України росія перестане бути імперією, але з Україною, підкореною Москвою, вона знову стає загрозою для Європи» [5, с. 46]. Сьогодні цей вислів набув нового сенсу: майбутній баланс сил у світі залежить від спроможності України зберегти державність і підтримки, яку їй надає Захід.

2014–2024 рр. можна визначити як десятиліття ревізіонізму і реакції. росія спробувала силою змінити статус-кво, але натомість спричинила консолідацію Заходу, піднесення оборонного потенціалу Європи, зміцнення

НАТО та формування нової глобальної ієрархії, у якій військова сила знову стала головним виміром влади. Водночас світ увійшов у фазу «керованої конфронтації» – балансування між стримуванням і співіснуванням. Отже, війна проти України – це не просто зіткнення двох держав, а переломний момент геополітичної еволюції, що визначатиме архітектуру міжнародної безпеки у XXI ст.

2.2. Переформатування системи міжнародної безпеки: нова роль НАТО, ЄС та США

Сучасна архітектура міжнародної безпеки переживає період докорінних змін. Після 24 лютого 2022 р. – дати початку повномасштабної агресії російської федерації проти України – відбулося фактичне руйнування системи стримувань і гарантій, що існувала в Європі після завершення «холодної війни». Як слушно зауважує О. Буряченко, ця війна «зруйнувала всю архітектуру безпеки, яка формувалася протягом десятиліть на принципах Гельсінського акту» [46, с. 131].

Нездатність інституцій колективної безпеки ООН і ОБСЄ запобігти агресії актуалізувала роль Північноатлантичного альянсу (НАТО) як єдиного дієвого військово-політичного інструменту захисту демократичних держав. У цих умовах США відновили функцію стратегічного лідера, мобілізувавши ресурси трансатлантичної спільноти та забезпечивши глобальну координацію політики стримування [47, с. 68].

За оцінкою Д. Терзі, російсько-українська війна стала «найпотужнішим каталізатором модернізації НАТО після розпаду Варшавського договору» [53, с. 299]. Якщо у 2010-х роках Альянс концентрувався на операціях поза своїми межами (Афганістан, Ірак), то після 2022 р. фокус змістився на колективну оборону та захист східного флангу.

Вперше за три десятиліття НАТО відновило масштабне розгортання військ у Європі. Згідно з офіційними даними Альянсу, кількість бойових груп під командуванням НАТО у 2024 р. сягнула восьми (у 2016 р. їх було лише

чотири). Це свідчить про практичне відновлення доктрини стримування часів «холодної війни», але в новому технологічному вимірі. У Стратегічній концепції НАТО 2022 р. росію офіційно визнано «найбільшою і прямою загрозою безпеці євроатлантичного простору», а Китай – «системним викликом». Документ зафіксував перехід від регіональної моделі безпеки до глобальної. Ця трансформація супроводжується створенням нової NATO Force Model, що передбачає утримання 300 000 військових у стані високої готовності.

Згідно з даними SIPRI (2025), загальні оборонні витрати країн-членів НАТО у 2024 р. сягнули 1,506 трлн дол. США, тобто 55 % світових військових видатків. При цьому частка європейських союзників становить 30 % (454 млрд дол.), що є найвищим показником за весь період після 1990 р. [42].

Таблиця 1. Оборонні витрати країн-членів НАТО у 2014–2024 рр. (у млрд дол. США, за даними SIPRI, NATO, EDA)

Рік	Сукупні витрати НАТО	Витрати США	Витрати європейських союзників
2014	940	680	260
2015	970	690	280
2016	1000	700	300
2017	1030	710	320
2018	1070	725	345
2019	1120	750	370
2020	1180	770	410
2021	1250	800	450
2022	1370	880	490
2023	1506	997	509
2024	1506	997	509

Аналіз наведених у таблиці 1 даних свідчить, що протягом останнього десятиліття відбувся поступовий, але стійкий ріст оборонних витрат країн-членів НАТО. Якщо у 2014 р. сукупні витрати Альянсу становили близько 940 млрд дол. США, то у 2024 р. цей показник перевищив 1,5 трлн дол. США, що означає зростання на 60 % за десятиріччя. Таке збільшення зумовлене переосмисленням загроз безпеці після агресії Російської Федерації проти

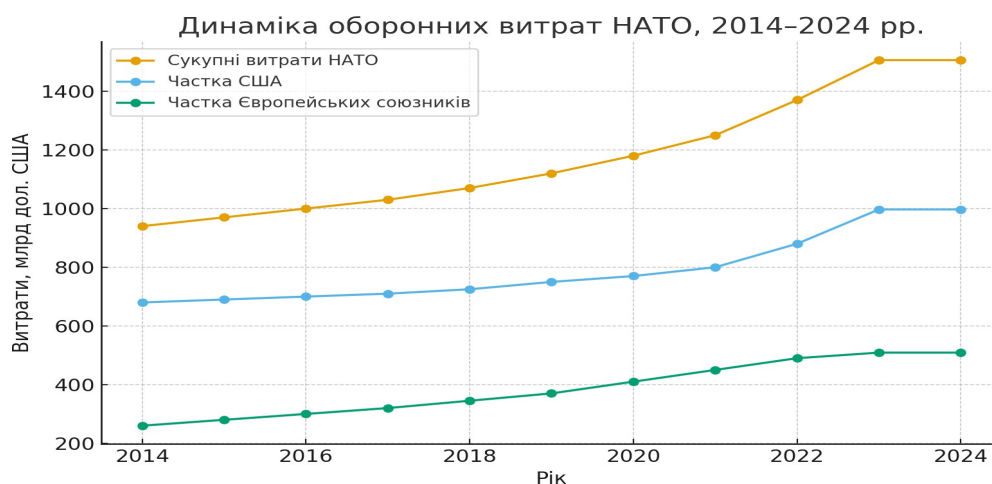
України у 2014 та 2022 р., а також посиленням технологічної конкуренції зі сторони Китаю.

США залишаються основним фінансовим донором НАТО – їхні витрати у 2024 р. становили близько 997 млрд дол., тобто приблизно дві третини загального бюджету Альянсу. Впродовж досліджуваного періоду Сполучені Штати демонстрували стійку тенденцію до збільшення фінансування сектору оборони, особливо у напрямках штучного інтелекту, кібербезпеки, стратегічних комунікацій та космічних систем. У звітах SIPRI (2025) та RAND (2024) підкреслюється, що саме інноваційні інвестиції забезпечують стратегічну перевагу США та формують основу політики «інтегрованого стримування» (integrated deterrence) [53, с. 300].

Європейські союзники, попри тривалий період стагнації витрат після 1990-х, почали суттєво нарощувати свої оборонні бюджети з 2018 р. За даними European Defence Agency (2025), середній рівень витрат країн ЄС на оборону у 2024 р. досяг 1,9 % ВВП, тоді як у 2014 р. він не перевищував 1,3 %.

Найактивнішими інвесторами стали Польща, Румунія, країни Балтії, а також Фінляндія й Швеція після вступу до НАТО. Це свідчить про поступовий перехід від «залежного» до «партнерського» підходу у забезпеченні колективної оборони. Водночас у структурі витрат помітне зростання видатків на високотехнологічне озброєння, протиракетні системи (Patriot, IRIS-T, NASAMS) та спільні проекти ЄС-НАТО, спрямовані на розвиток оборонної промислової бази. Впровадження програми Defence Production Action Plan (2024) засвідчило зсув від імпорту до внутрішнього виробництва боєприпасів, що має довгострокове значення для стійкості європейської безпеки [56, с. 297].

Рис. 1. Динаміка оборонних витрат НАТО (2014–2024 рр.), млрд дол. США.

Графік демонструє помірне зростання витрат у 2014–2018 рр. та різкий стрибок після 2020 р. – у період пандемії COVID-19 і особливо після 2022 р. Пік приросту припав на 2023–2024 рр., коли відбулося одночасне підвищення витрат США, Канади та більшості країн Центрально-Східної Європи. Цей «злам кривої» відображає системну реакцію Альянсу на агресію РФ і свідчить про формування нової оборонної парадигми.

Водночас між показниками США та європейських союзників зберігається асиметрія – співвідношення близько 2:1. Проте темпи зростання витрат у Європі (+40 % за п'ять років) перевищують американські (+25 %), що вказує на поступове посилення регіональної спроможності ЄС у рамках НАТО.

1. Витрати НАТО зросли на понад 560 млрд дол. США за десятиріччя, що підтверджує відновлення пріоритету колективної оборони.
2. США залишаються головним фінансовим і технологічним стрижнем Альянсу, забезпечуючи близько 66 % загальних ресурсів.
3. Європейські держави демонструють тенденцію до поступового підвищення власної оборонної автономії, що створює умови для більш збалансованого трансатлантичного партнерства.
4. Основними рушійними факторами зростання витрат виступають: війна в Україні, нові технологічні виклики, посилення конкуренції з боку авторитарних держав [45].

Отже, аналіз підтверджує, що з 2014 по 2024 рр. НАТО трансформувалося із «реактивного» у «превентивний» альянс, здатний не

лише реагувати на кризи, а й формувати стратегію випереджувального стримування. Ця еволюція стала можливою завдяки лідерству США та поступовому підвищенню ролі європейських союзників.

Таким чином, війна в Україні не лише змінила безпекову географію, а й відновила «воєнно-політичний нерв» Альянсу, примусивши держави-члени виконувати зобов'язання щодо витрат не менше 2 % ВВП. Американське лідерство у кризовий період проявилось як у стратегічному, так і в економічному вимірах. За офіційними звітами OECD (2023), сукупна військова, фінансова та гуманітарна допомога США Україні у 2022–2024 рр. перевищила 80 млрд дол., що становить понад 60 % усіх трансатлантичних внесків.

Після ухвалення National Defense Strategy 2022 р. США впровадили концепт Integrated Deterrence – інтегрованого стримування, який передбачає синергію силових, технологічних, економічних та дипломатичних інструментів. Це дозволило Вашингтону ефективно координувати дії НАТО, ЄС та партнерів Індो-Тихоокеанського регіону. Важливою практичною реалізацією став формат Ukraine Defense Contact Group («Рамштайнська група»), у межах якого понад 50 країн координують постачання озброєнь, підготовку військових та логістичну підтримку України. Цей інструмент функціонує поза формальними структурами НАТО, але за фактом посилює його вплив [44].

За даними SIPRI (2025), оборонні видатки США у 2024 р. становили близько 997 млрд дол., що еквівалентно 66 % усіх витрат НАТО. У структурі американського бюджету спостерігається зростання фінансування досліджень штучного інтелекту, кібероборони та космічних систем. Ці інвестиції мають не лише технологічне, а й політичне значення – виконують функцію довгострокового стримування суперників. Отже, США не лише координують союзників, але й формують нові стандарти оборонної інноваційності, закріплюючи свій статус глобального гаранта стабільності. Розширення НАТО на Північ стало історичним зрушенням [73]. Вступ Фінляндії (2023) і Швеції

(2024) збільшив протяжність сухопутного кордону Альянсу з Росією до 2600 км, змінивши баланс сил у Північній Європі. Як зазначає RAND Corporation, новий північний фланг створює «щит Арктики» – потужну зону оборони від Балтійського до Північного моря [45].

Додатково, за звітом European Defence Agency (2025), сукупні оборонні витрати 27 країн ЄС у 2024 р. досягли 343 млрд євро (1,9 % ВВП), що на 19 % більше, ніж 2023 р. Зростання цих витрат свідчить про формування європейського «стовпа НАТО» – тенденцію, яка підтримується Сполученими Штатами. О. Буряченко підкреслює, що «розширення географічних меж діяльності Альянсу та уточнення спектра безпекових завдань стало ключовою відповіддю на російську агресію» [46, с. 133]. У цьому контексті важливо зазначити й розширення партнерств НАТО за межами євроатлантичного простору – зокрема, з Австралією, Японією, Південною Кореєю та Новою Зеландією, що свідчить про глобалізацію Альянсу.

В оновленій Стратегічній концепції 2022 р. зафіксовано три пріоритети діяльності НАТО: 1) Стримування та оборона – підтримання високої бойової готовності та мобільності сил; 2) управління кризами – реагування на нестандартні конфлікти й гібридні загрози; 3) безпека через партнерство – поглиблення співпраці з державами-партнерами [44].

Особливої уваги набули нові операційні домени – кіберпростір і космос. У 2023 р. створено NATO Cyber Operations Centre (Монс, Бельгія) та NATO Innovation Fund із капіталом понад 1 млрд євро для фінансування проривних технологій (AI, квантові обчислення, захист інфраструктури). За зауважує Д. Терзі, «гнучкість Альянсу у поєднанні зі збереженням політичної єдності стала головним індикатором його життєздатності» [53, с. 309]. Дійсно, попри різницю в інтересах між членами, НАТО демонструє найвищий рівень внутрішньої консолідації за останні 30 років.

Інституційна адаптація також включає підвищення ролі командування Allied Command Transformation (Норфолк, США), що відповідає за стратегічне планування й інновації. Реформується оборонне планування НАТО – до 2024

р. запроваджено механізм оборонного огляду на шість років уперед, синхронізований із національними бюджетами союзників.

Україна відіграє роль геополітичного центру, навколо якого відбувається реорганізація європейської безпеки. Від 2016 р. у межах Comprehensive Assistance Package (CAP) НАТО системно інтегрує Україну до стандартів STANAG. Після 2022 р. CAP розширено – до нього додано напрями кібероборони, медичної реабілітації та військової освіти. За даними OECD (2023), у 2022–2023 рр. міжнародна підтримка України склала понад 120 млрд дол. США, що є безпрецедентним для держави-нечлена Альянсу. Це свідчить про поступове формування «де-факто членства» у системі безпеки НАТО [46, с. 133].

Погоджуємося з думкою українських дослідників, які вказують, що «героїчний опір українського народу став чинником докорінного перегляду натівських стратегій» [47, с. 70; 46, с. 131]. Власне, війна в Україні примусила Альянс повернутися до своєї базової функції – колективної оборони демократичних цінностей. Водночас з’являється нова тенденція – інституційна взаємодія НАТО з ЄС у контексті підтримки України. У 2023–2024 рр. спільні засідання міністрів оборони НАТО і ЄС стали регулярними, що свідчить про формування інтегрованої євроатлантичної безпекової зони.

Війна в Україні спричинила відновлення умов глобальної біполярності – із домінуванням двох безпекових моделей: західної (демократичної, колективної) та авторитарної (російсько-китайської). НАТО і США утворюють ядро першої моделі, забезпечуючи стабільність не лише в Європі, а й у світовому масштабі.

За оцінками RAND, стратегія США спрямована на створення «мережі демократичних альянсів» – AUKUS, QUAD, NATO, які разом формують глобальний каркас безпеки [45]. Такий підхід дозволяє Вашингтону зберігати баланс сил у Європі та Індо-Тихоокеанському регіоні.

Сучасна роль НАТО вже виходить за рамки військового союзу. Альянс стає координатором політики у сферах енергетичної, технологічної та

продовольчої безпеки. У 2024 р. на саміті у Вашингтоні схвалено програму Defence Production Action Plan, спрямовану на збільшення спільного виробництва боєприпасів і компонентів ППО, що забезпечує довготривалу підтримку України.

Таким чином, НАТО і США формують новий тип лідерства – «глобальне партнерство без обмежених кордонів». Воно базується на цінностях демократії, верховенства права та взаємної відповідальності держав за безпеку. Російсько-українська війна стала поворотним моментом у розвитку системи міжнародної безпеки. НАТО і США не лише адаптувалися до нових викликів, а й суттєво трансформували свої стратегії: зміцнено колективну оборону: розгортання сил швидкого реагування, розширення східного флангу.

- Збільшено оборонні бюджети: у 2024 р. витрати країн-членів НАТО перевищили 1,5 трлн дол. США, 18 союзників виконали зобов'язання 2 % ВВП.
- Поглиблено технологічний вимір безпеки: запуск фонду інновацій НАТО та активне фінансування AI-досліджень.
- Відновлено трансатлантичне лідерство США: Вашингтон діє як координатор та гарант стабільності демократичного світу.
- Україна інтегрується у систему НАТО: поступово формує статус ключового східного партнера Альянсу.

Отже, сучасна система міжнародної безпеки набуває мережевого, багаторівневого характеру, де НАТО і США виконують роль стрижневих акторів. У перспективі саме їхній тандем визначатиме архітектуру глобальної стабільності на десятиліття вперед.

Російсько-українська війна стала визначальним каталізатором системних змін у глобальній архітектурі міжнародної безпеки. Її наслідки охопили не лише військову, а й політичну, економічну, енергетичну та технологічну сфери, що обумовило необхідність глибокого переосмислення засад колективної оборони. Саме НАТО та США виступили ключовими інституційними та політичними акторами, здатними не лише адаптуватися до

нових умов, а й задати стратегічний вектор розвитку міжнародної безпекової системи.

По-перше, війна в Україні повернула Альянс до його базової функції – колективного захисту. Стратегічна концепція НАТО 2022 р. закріпила відмову від політики «обмеженого реагування» та проголосила принцип 360° безпеки, який передбачає всебічне стримування загроз у всіх просторах – наземному, морському, повітряному, кібернетичному та космічному. Таким чином, Альянс перейшов від експедиційного формату до моделі повної оборонної готовності.

По-друге, відбулося зміцнення трансатлантичної єдності та відновлення ролі США як глобального гаранта стабільності. Американська стратегія «integrated deterrence» забезпечила синхронізацію політичних, військових і технологічних інструментів стримування, що дало змогу Вашингтону утвердитися в ролі координатора демократичного світу. США не лише забезпечили найбільшу частку фінансової допомоги Україні, а й задали темп структурних реформ Альянсу, спрямованих на зміцнення колективної оборони.

По-третє, змінилася географія безпеки в Європі. Приєднання Фінляндії та Швеції, зростання ролі Польщі, країн Балтії та Румунії створили нову конфігурацію східного флангу НАТО. Цей процес відображає переосмислення європейської оборонної автономії, яка нині формується не як альтернатива, а як доповнення до американського лідерства.

По-четверте, у структурі безпеки зросло значення інновацій та технологій. Запуск фонду «NATO Innovation Fund», формування нових кіберцентрів і розвиток космічного компоненту засвідчують перехід Альянсу до гібридної оборонної моделі, де вирішальну роль відіграють інформаційні технології, штучний інтелект, стратегічна мобільність і стійкість до кіберзагроз.

По-п'яте, Україна посіла центральне місце у трансформаційних процесах. Саме її досвід війни став практичним випробуванням ефективності сучасної моделі безпеки, а підтримка з боку НАТО і США – індикатором

політичної волі до збереження світового ліберального порядку. У середньостроковій перспективі Україна перетворюється на ключового східного партнера Альянсу та на стратегічний чинник стабільності в Чорноморському регіоні.

Отже, у 2020-х рр. відбулося структурне переформатування міжнародної безпеки. НАТО і США утвердилися як ядро нової системи – гнучкої, багаторівневої та орієнтованої на колективну відповідальність. Ця система спирається не лише на військову силу, а й на технологічну інноваційність, політичну єдність і спільні цінності демократії. Її подальша еволюція визначатиме контури глобального порядку на найближчі десятиліття, а успішна інтеграція України у трансатлантичний простір стане головним індикатором життєздатності цього нового формату безпеки.

2.3. Поляризація світу: росія, Китай і країни Глобального Півдня

Війна між росією та Україною, що розпочалася з анексії Криму у 2014 році і отримала новий виток із повномасштабним вторгненням росії у 2022 році, створила значні виклики для міжнародної безпеки, економіки та глобальної дипломатії. У цьому контексті політика Китаю представляє собою цікавий приклад гнучкості зовнішньої стратегії великої держави, яка одночасно підтримує традиційного стратегічного партнера (росію) і прагне зберегти відносини із Заходом та уникнути прямого ув'язання в конфлікт. Аналіз еволюції китайської політики дозволяє виокремити кілька етапів – від обережного нейтралітету до стратегічного поглиблення партнерства з росією та більш активного дипломатичного позиціонування.

Після анексії Криму у 2014 р. Китай офіційно засуджувати дії росії не став, натомість наголошував на принципах невтручання, поваги до суверенітету і мирного врегулювання. Наприклад, у заяві Міністерства закордонних справ Китаю 25 лютого 2022 р. він зазначив: «Ми завжди дотримуємося позиції, що питання України має дуже складний історичний

контекст, і слід поважати безпекові інтереси всіх сторін. ... Китай і надалі сприятиме політичному врегулюванню питання України» [57].

До вторгнення росії у 2022 р. ця формула залишалась типовою: Китай не приєднувався до санкцій проти росії, не засуджував відкрито її дії, водночас не визнавав анексію Криму публічно як законної. У квітні 2022 р. представник МЗС Китаю Zhao Lijian зазначив: «Китай ... був відданий сприянню мирним переговорів ... Китай не є стороною, яка безпосередньо пов'язана з цим питанням» [58].

Паралельно Китай поглиблював економічні зв'язки з росією. Зокрема, в дослідженні вказано, що у 2022 р. імпорт енергоресурсів росії до Китаю (нафти, газу, вугілля) збільшився на 56 % порівняно з 2021 р. Хоча конкретні обсяги були меншими, ніж після 2022 р., Китай уже в цей період готував ґрунт для поглибленого партнерства з росією [59].

Китай уникав прямого залучення до протистояння між росією та Заходом. Його позиція була зосереджена на тому, щоб виступати як «посередник» або «нейтральна» сторона, хоча фактично баланс між підтримкою росії і відстоюванням власних глобальних інтересів зберігався.

Отже, період 2014–2020 умовно можна охарактеризувати як етап обережного нейтралітету і балансування. З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну у лютому 2022 ситуація змінюється: Китай демонструє більш активну економічну співпрацю з росією. Так, за даними CNBC, двостороння торгівля досягла рекордних ~190 млрд дол. США у 2022 –плюс ~30% до 2021 р. [60]. Дослідження також показує, що Китай став найбільшим імпортером російських енергоресурсів після ЄС, а співвідношення російського експорту до Китаю значно зросло [59].

У грудні 2022 р. китайський міністр закордонних справ Wang Yi виступив з заявою, що Китай «не підтримує жодну зі сторін» і виступає за об'єктивну й неупереджену позицію, та що Китай глибше поглиблюватиме стратегічну довіру й взаємну вигоду з росією. Також китайська сторона оприлюднила 12-пунктову мирну ініціативу («peace plan») у 2023 році, яка

включала заклики до припинення вогню, захисту цивільного населення, збереження територіальної цілісності держав тощо [61].

Проте позиція Китаю викликала скепсис з боку України. Наприклад, президент України відзначив, що не отримав конкретної пропозиції щодо медіації від Китаю, і висловив побоювання, що «мірний план» не має гарантій повернення територій [62].

Отже, у цей період Китай перейшов до активнішої економічної взаємодії з росією, зберігаючи формальну нейтральність, але дедалі більше демонструючи стратегічне партнерство. У 2023 р. двостороння торгівля між Китаєм і росією досягла ~240 млрд дол. США – зростання на ~26,3 % порівняно з попереднім роком [63]. У звіті також зазначено, що в першій половині 2023 китайський експорт до росії зріс на ~67 % порівняно з аналогічним періодом попереднього року [59].

Китай оприлюднив так званий «12-пунктовий план» мирного врегулювання з війни в Україні. Ключові елементи: повага до суверенітету, припинення вогню, відмова від «холодної війни» та односторонніх санкцій [64].

У березні 2023 р. китайський міністр закордонних справ провів телефонну розмову із міністром закордонних справ України, у якій заявив про стурбованість ескалацією і закликав до мирних переговорів. Китай з одного боку зберігав тісні економічні зв'язки з росією, з іншого – намагався утримати позицію як потенційний посередник/глобальний гравець. Наприклад, у заяві щодо політики Китаю говорилося: «Китай ... послідовно дотримується фундаментальних принципів об'єктивності та неупередженості, не віддаючи переваги жодній зі сторін» [65]. Водночас Китай не приєднався до західних санкцій проти росії, що дає йому свободу маневру. Україна висловила стурбованість, що китайський мирний план не містить жорстких гарантій повернення українських територій. Економічно значний обсяг торгівлі з росією викликає у західних держав підозри щодо ролі Китаю у обхідних механізмах санкцій чи підтримці російської економіки [59].

Таким чином, до 2024 р. політика Китаю набула рис багатовекторності та стратегічної самостійності: він лишається одночасно партнером росії, економічним гравцем на глобальній арені і потенційним дипломатичним посередником.

Еволюція політики Китаю у зв'язку із війною в Україні відображає адаптивність великої держави в умовах змінної геополітики. Якщо у 2014–2020 рр. Китай дотримувався відносно нейтральної лінії, то у 2021–2022 рр. він почав активніше економічно інтегруватися з росією, а в 2023–2024 рр. консолідував економічні та дипломатичні позиції, водночас намагаючись виступити як автономний гравець.

Для України та партнерів це має кілька наслідків:

- Китай набуває ролі важливого економічного партнера росії – що зменшує ефективність санкційного тиску.
- Китай активно просуває власні дипломатичні рамки, які відрізняються від західних – що створює можливості для нових посередницьких форматів, але також і ризики компромісів для України.
- Багатовекторність Китаю означає, що він може одночасно балансувати між Заходом і росією, що робить його політику менш передбачуваною.

Отже, для дослідників зовнішньої політики Китаю та українських міжнародних відносин виключно важливо враховувати цей динамічний розвиток і множинність ролей, які Китай відіграє у контексті війни в Україні.

Китай утримує двобічно прагматичну позицію: підтримка риторики «мультиполярності», посилення економічних зв'язків із росією (торгівля, постачання енергоносіїв і технологій), одночасно – бажання уникнути повного розриву з Заходом. Пекін не приєднався до широкомасштабних західних санкцій, але водночас обережно уникає офіційних кроків, що б прямо порушували санкційну архітектуру. Це дозволяє Китаю зберігати простор для маневру та сприяти поглибленню зв'язків із країнами Глобального Півдня. Зовнішня політика Пекіна у 2022–2025 рр. має рису «прагматичного

багатоваріантного підходу»: одночасна робота з Заходом (експорт/імпорт), з Росією та з африканськими, латиноамериканськими партнерами. Це робить Китай центральним актором у процесі переформатування глобальної архітектури.

Країни Глобального Півдня – великі групи країн Азії, Африки, Латинської Америки – опинилися перед дилемою зовнішньої політики через війну в Україні: з одного боку – блок Заходу, який закликає до засудження російського вторгнення; з іншого – прагматичні інтереси цих країн (економічні, продовольчі, енергетичні). Економічні та соціальні наслідки війни для країн Півдня значні: порушення продовольчих ланцюгів, зростання цін на енергоносії, добрива, скорочення фінансових ресурсів [66]. Водночас багато країн Півдня усвідомлюють, що конфлікт має не лише регіональний, але й глобальний характер – з дуалізмом між Заходом і росією [67].

Хоча багато держав Півдня підтримали резолюцію Генеральна Асамблея ООН (ГА ООН) від 23 лютого 2023, яка вимагала від росії «негайного, повного і безумовного» виведення військ з України, серед країн Півдня панувала значна різноманітність позицій [68]. Зокрема, країни з найбільшими економіками Півдня (наприклад, Індія, Китай) утрималися або зайняли нейтральну позицію; Більшість інших країн Півдня висловили підтримку Україні – майже дві третини країн за таким підрахунком; проте засудження росії не обов'язково супроводжувалося приєднанням до санкцій або активною підтримкою України [67].

Для багатьох країн Півдня нейтральна позиція (абстенція або утримання) була свідомим вибором. Основними мотивами такої позиції були: бажання зберегти економічні зв'язки з росією (наприклад, в енергетиці, торгівлі) або зберегти політичні відносини з обома сторонами; побоювання, що приєднання до санкцій або чітка одна сторона може нашкодити національним інтересам, зокрема в умовах продовольчої чи енергетичної кризи; прагнення позиціонувати себе як посередника або третя сила у глобальній політиці – не просто як спостерігач, а як активний суб'єкт [68].

Війна в Україні значно вплинула на країни Півдня через порушення постачання зерна, добрив, енергоносіїв. Наприклад, росія і Україна разом формували значну частку глобального експорту пшениці, і її порушення спричинили зростання цін, що негативно вплинуло на країни-імпортери їжі [10]. У цьому сенсі рішення не підтримувати санкції чи не обирати чітко сторону може розглядатися як прагматичний вибір, аби не створювати додаткового тиску на власну економіку.

Країни Півдня дедалі частіше формують власні зовнішньополітичні підходи – не просто як «дочірні» до Заходу чи до росії, а як автономні актори. Формула «активної невтручаності» чи критичного нейтралітету стає характерною [69]. Також вони розглядають себе як майбутніх модераторів чи посередників у міжнародних конфліктах, включно з війною в Україні.

Варто підкреслити, що «Глобальний Південь» не є монолітною групою – існують значні відмінності між країнами за рівнем розвитку, економічною структурою, історичними зв'язками з росією чи Заходом. Наприклад: багаті країни-експортери нафти чи природних ресурсів можуть мати інші пріоритети, ніж бідні держави з великою продовольчою залежністю. Країни з історією належності до руху неприєднання (Non-Aligned Movement) мають схильність до нейтралітету. Опитування показують, що в багатьох країнах Півдня велика частка населення вважає, що росія винна у конфлікті [70].

Для України важливо враховувати такі наслідки:

- Попри значну кількість країн Півдня, які підтримують Україну на рівні голосувань, їхня активна підтримка (економічна, військова) поки що менш значуща, ніж у країн Півночі.
- Нейтральна чи багатовекторна позиція багатьох країн Півдня означає, що Україна повинна вести більш активну дипломатичну роботу з цими країнами, формуючи альянси не лише на Західному фронті.
- Інтереси Півдня створюють додатковий вимір: Україні важливо враховувати продовольчу і енергетичну безпеку цих країн, їхню економічну

вразливість – це може стати основою двосторонньої співпраці та дипломатичних ініціатив.

- Зростання ролі Півдня як посередника або платформи для переговорів створює як можливості (для України – залучення нових партнерів, посередників), так і ризики (успішне позиціонування як нейтральної сторони може обернутись відтягуванням прямої підтримки).

Аналіз показує, що країни Глобального Півдня займають складну, багатовекторну позицію стосовно війни України з Росією: вони не є однотипно проукраїнськими чи проросійськими, а здебільшого обирають нейтральність або утримання, обґрунтовану економічними, продовольчими та геостратегічними міркуваннями. Ця позиція зумовлена необхідністю захищати власні національні інтереси, залишатись автономними від великих блоків, а також прагненням зайняти роль активного гравця міжнародної політики – не просто «спостерігача». Для України та її партнерів це означає, що дипломатичні стратегії повинні враховувати не лише традиційне західне поле, але й специфіку Півдня: врахування економічних викликів цих країн, пропозиція співпраці на умовах, які враховують їхню уразливість, і робота над створенням довіри та партнерства. Крім того, зростання впливу Глобального Півдня створює нову реальність у міжнародній політиці, де Південь все більше визначає власну лінію, замість того щоб бути просто «об'єктом» великих сил.

Країни Глобального Півдня (Індія, Бразилія, значна частина Африки та Близького Сходу) дедалі рідше узгоджуються зі західною санкційною логікою; їхні пріоритети – енергетична й продовольча безпека, економічне зростання та невтручання у внутрішні справи. Прикладом стало розширення БРІКС (до 10–11 членів у 2024–2025 рр.), що сигналізує про прагнення створити альтернативні платформи економічної кооперації й політичного впливу. Розширення БРІКС не автоматично означає «антизахідну коаліцію» в усіх питаннях, але воно створює додаткові майданчики для координації позицій і просування інфраструктурних/торговельних ініціатив поза традиційними західними інструментами.

З погляду росії, український рух до інтеграції з НАТО і Західною Європою розглядався як пряма загроза безпеці. Аргументація опирається на класичні ідеї реалізму: росія прагне контролю над своїм «поясом безпеки» [71]. Наприклад: «Оскільки жодна держава ніколи не може бути впевнена, що інші держави не використають свої наступальні можливості для агресивних цілей... кожна держава змушена шукати способи гарантувати власне виживання» [71]. Отже, вторгнення і анексії мають бути розглянуті як спосіб встановити контроль над Україною або її нейтралізацію як про-західного актора.

росія висувала умови, згідно з якими Україна не мала б вступати до НАТО, мала б визнати анексовані території та поступитися власним стратегічним простором. Одним із ключових її завдань є «відворот України від Заходу», щоб не дозволити Києву стати плацдармом проти росії.

Анексія Криму у 2014 р. і проголошення «народних республік» на сході України стали знаком – не тільки для України, але й для інших регіональних акторів – що росія готова діяти. При цьому це є символом відновлення великодержавної ролі москви.

росія нарощує свої військові сили: збільшення числа призовників, контрактників, розбудова мобілізаційної інфраструктури. За оцінками аналітиків, росія здатна виробляти значні обсяги артилерії, боєприпасів і замінювати втрати краще, ніж Україна. російські сили дедалі більше орієнтуються на удари по інфраструктурі, довготривалу війну виснаження, а не на блискавичні наступи [72].

росія стикається з серйозними санкційними, фінансовими й зовнішньоторговельними ризиками: залежність від доходів від енергоносіїв, обмеження доступу до міжнародних фінансових ринків. При цьому вона підтримує «військову економіку» – витрати на війну і національну безпеку мають високий пріоритет [73]. росія чітко виставила умову: визнання нею анексованих територій України й відмова Києва від перспективи членства в НАТО як передумова будь-яких серйозних переговорів [74].

Водночас, Москва підтримує образ жертви «західної агресії», що має підсилювати її внутрішній і міжнародний наратив. Російські державні медіа й офіційні особи заперечують легітимність української державності, подають Україну як «частину великої російської нації». Така риторика служить внутрішній мобілізації та виправданню військових дій.

Незважаючи на наратив про «стійкість», економіка Росії має низку проблем: зниження кількості малих і середніх підприємств, залежність від енергоекспорту, ризики дефіциту валюти при падінні цін на нафту. Частково промисловий ріст пов'язаний із військовими замовленнями, а не з довгостроковим цивільним розвитком. Повномасштабне вторгнення спричинило безпрецедентні пакети санкцій з боку США, ЄС, Великої Британії та інших партнерів. Санкційні режими були спрямовані на фінансові інститути, енергетичну сферу, оборонну галузь та окремих осіб – і мали на меті збільшити економічну ізоляцію Росії та обмежити її здатність тримати війну. EU Consilium і суміжні органи детально документували пакети санкцій та їх розширення з 2022 року й далі.

Санкції мали і прямі (обмеження торгівлі, заморожування активів), і непрямі (виробничі ланцюги, підвищення витрат на транзакції) ефекти. Водночас частина світового торговельного простору адаптувалася (перепрофілювання ринків, нові маршрути), що зменшило повну ефективність деяких заходів. Росія готова вести війну на виснаження, що дозволяє їй скористатись перевагами у людських та матеріальних ресурсах [75]. Однак такий підхід не позбавлений ризиків – висока собівартість, втрати, зношеність ресурсів. Політика Росії у період 2014–2024 рр. є прикладом поєднання великодержавної амбіції, прагматичного ресурсного підходу та ідеологічної мобілізації. Ключові елементи її політики залишаються: прагнення запобігти розширенню Заходу на схід, встановлення контролю над Україною як буферною зоною, використання військової сили в поєднанні з дипломатією й інформаційною війною. Росія демонструє здатність підтримувати війну, але її стратегія містить значні внутрішні і зовнішні ризики.

Для України та міжнародних партнерів важливо розуміти, що головним завданням Кремля не обов'язково є повна окупація всіх українських територій, – він може задовольнитись статусом «зони впливу». Тож будь-які переговори мають враховувати, що росія бачить себе не переможеною, а як актор, який самотійно встановлює правила. Довготривала стратегія росії дає час і вибір для України – або вести боротьбу на війну виснаження, або формувати міжнародну коаліцію для підвищення витрат для рф.

Висновки до 2 розділу

Отже, аналіз зовнішньої політики Китаю, позицій країн Глобального Півдня та росії у контексті війни в Україні (2014–2024 рр.) демонструє складну багатовимірну динаміку міжнародних відносин та прояви різних стратегічних моделей поведінки великих і середніх держав. Китай, починаючи з етапу анексії Криму у 2014 р., дотримувався принципу обережного нейтралітету, намагаючись зберегти баланс між стратегічним партнерством із росією та необхідністю підтримувати відносини із Заходом. Поступово, особливо після повномасштабного вторгнення 2022 р., Китай поглибив економічну взаємодію з росією та сформулював власні дипломатичні ініціативи (зокрема «12-пунктовий мирний план»), що демонструють прагнення виступати як автономний глобальний гравець, здатний балансувати між конфліктуючими сторонами, не приєднуючись до західних санкцій.

Країни Глобального Півдня виявили значну різноманітність позицій: від стриманого нейтралітету до обережної підтримки України на рівні голосувань у міжнародних організаціях. Основними мотивами їхньої політики є прагматичне забезпечення національних інтересів, економічної та продовольчої безпеки, а також бажання зберегти автономію у міжнародних справах. Такий підхід формує нову реальність глобальної політики, де Південь поступово стає активним суб'єктом, здатним брати участь у посередництві та формуванні альтернативних дипломатичних форматів.

росія, у свою чергу, продовжує реалізовувати стратегію великодержавної амбіції, поєднуючи військову силу, економічні ресурси та інформаційно-

ідеологічну мобілізацію. Основними цілями кремля є нейтралізація України як прозахідного актора, контроль над територіями та відновлення сфери впливу на пострадянському просторі. При цьому стратегія росії передбачає війну на виснаження, що створює як можливості, так і значні внутрішні та зовнішні ризики.

Системний аналіз усіх трьох акторів показує, що сучасна війна в Україні не є локальним конфліктом, а має глобальні наслідки для архітектури міжнародних відносин. Позиції Китаю, Глобального Півдня та росії ілюструють різні моделі стратегічного мислення – від багатовекторності та прагматичного нейтралітету до прямого застосування сили та ідеологічної мобілізації.

РОЗДІЛ 3. УКРАЇНА ЯК СУБ'ЄКТ НОВОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ

3.1. Посилення міжнародного іміджу та суб'єктності України

Суб'єктність держави у сучасному міжнародному порядку визначається її здатністю не лише відстоювати власний суверенітет та територіальну цілісність, а й активно формувати політичні, безпекові та економічні процеси у регіоні та на глобальному рівні. В умовах сучасної багатополлярної системи держави можуть реалізовувати свій вплив через комбінацію традиційних дипломатичних інструментів, участь у міжнародних організаціях, формування альянсів, а також через м'яку силу та економічні важелі. Україна, перебуваючи на перехресті євроатлантичних та євразійських геополітичних орієнтирів, демонструє багатовимірну суб'єктність, яка включає військово-стратегічну, нормативно-правову та гео економічну складові.

Війна 2022–2025 рр. стала каталізатором посилення міжнародної суб'єктності України. За даними ООН, агресія росії порушила базові принципи міжнародного права, включно з непорушністю кордонів та суверенітету держав. В умовах цього конфлікту Україна не лише протистояла зовнішній агресії, але й стала активним гравцем у визначенні правил міжнародного порядку. Президент України В. Зеленський наголошував: «Україна захищає не лише свою територію; вона захищає самі принципи міжнародного порядку, заснованого на правилах» [76].

Суб'єктність держави також визначається її внутрішньою консолідацією, здатністю до ефективного управління та створення інституцій, що забезпечують стійкість національної безпеки. Український досвід показує, що мобілізація суспільства, формування ефективних державних структур та активна зовнішня дипломатія створюють платформу для реалізації зовнішньополітичних ініціатив. Як зазначав экс-генсек НАТО Андерс Фог Расмуссен: «Країна, яка здатна поєднати внутрішню стійкість із зовнішніми

стратегічними партнерствами, може стати визначальним актором регіональної безпеки» [89].

Геополітичне розташування України, яка є транзитною країною між Європою та Східною Євразією, надає їй значних важелів впливу на енергетичну безпеку Європи, транспортні коридори та продовольчу стабільність. Ці фактори є ключовими для формування суб'єктності, оскільки держава, здатна забезпечити регіональні інтереси партнерів, отримує додаткові механізми впливу на міжнародні процеси.

Повномасштабне вторгнення РФ 24 лютого 2022 р. стало точкою неповернення не лише для європейської та глобальної системи безпеки, але й для формування якісно нового міжнародного статусу України. Якщо протягом попередніх десятиліть Україна здебільшого розглядалася міжнародною спільнотою як «буферна держава», «сіра зона» між ЄС і Росією або регіональний об'єкт геополітичних впливів, то після 2022 р. ситуація змінилася принципово. Україна набула рис повноцінного суб'єкта міжнародної політики, здатного формувати порядок денний, впливати на рішення глобальних акторів і відігравати роль каталізатора трансформаційних процесів у Європі та світі.

Насамперед важливо підкреслити, що міжнародний імідж України ставився у прямий зв'язок із феноменальною стійкістю та здатністю держави протистояти одній з найбільших армій світу. Як зазначив Верховний представник ЄС із закордонних справ Жозеп Боррель, «Україна не лише бореться за свою свободу – вона бореться за безпеку Європи та за майбутній світовий порядок, який не може ґрунтуватися на агресії» [77]. Ця теза багаторазово повторювалася у заявах світових лідерів і стала ключовою у формуванні нового дискурсу щодо ролі України.

Політичні зміни супроводжувалися різким зростанням позитивного сприйняття України у міжнародному суспільстві. За даними Pew Research Center (2023), рівень симпатії до України у країнах ЄС і Північної Америки сягнув історичних максимумів, перевищивши показники довіри до багатьох

усталених міжнародних акторів [85]. Ці зміни пов'язані передусім зі зрушенням у публічній дипломатії та ефективністю зовнішньополітичних комунікацій Києва. Дипломатія є ключовим інструментом реалізації суб'єктності держави у сучасному міжнародному порядку. Для України війна 2022–2025 рр. стала каталізатором активізації зовнішньополітичних ініціатив, спрямованих на забезпечення безпеки, мобілізацію міжнародної підтримки та формування довгострокових гарантій. Дипломатичні зусилля Києва охоплюють три основні напрямки: участь у міжнародних організаціях, координацію з провідними державами світу та просування власних ініціатив у сфері міжнародного права і безпеки.

Одним із найпомітніших проявів активної дипломатії України стало просування ідеї створення міжнародного трибуналу для розслідування злочинів агресії та воєнних злочинів на території країни. Президент Володимир Зеленський у зверненні до Генеральної Асамблеї ООН у 2023 р. наголосив: «Лише створивши чіткі міжнародні механізми підзвітності, ми зможемо запобігти майбутнім актам агресії та забезпечити тривалий мир у Європі» [1].

Цей підхід відповідає концепції «нормотворчої дипломатії», коли держава не лише захищає власні інтереси, а й формує міжнародні стандарти поведінки. Дипломатичні зусилля України також включають активну роботу з ключовими міжнародними партнерами. Так, у 2023–2024 рр. було укладено низку двосторонніх угод з державами ЄС, США та Великої Британії, що передбачали: надання фінансової, гуманітарної та військової допомоги; інтеграцію в європейські та трансатлантичні системи безпеки; сприяння реформам у сфері оборони та верховенства права.

Особливе значення має взаємодія з ЄС. Президент Європейської Ради Шарль Мішель у 2024 році зазначав: «Європейський Союз стоїть єдиним поруч з Україною. Її суверенітет, безпека та територіальна цілісність не підлягають обговоренню» [82].

Водночас дипломатія України спрямована на координацію з глобальними організаціями, зокрема ООН та ОБСЄ, для забезпечення контролю за дотриманням міжнародного права та моніторингу порушень. Цей багатосторонній підхід дозволяє Києву отримати легітимність на міжнародній арені та підсилює позиції у переговорах з великими державами.

Додатковим напрямком є дипломатія «м'якої сили», яка поєднує інформаційну роботу, культурні ініціативи та гуманітарну допомогу. Так, Україна активно інформує міжнародну спільноту про перебіг війни, збитки цивільній інфраструктурі та гуманітарні потреби, залучаючи світові медіа та неурядові організації. Це сприяє формуванню позитивного іміджу та консолідації підтримки серед партнерів. І. Петровенко підкреслює, що «ефективна інформаційна дипломатія здатна перетворити моральну підтримку партнерів у реальні політичні та економічні преференції» [93, с. 87].

Важливим елементом дипломатичної стратегії є просування України як активного учасника глобальних безпекових ініціатив. Наприклад, у 2023–2024 рр. Україна ініціювала обговорення створення нових форматів колективної безпеки у Європі, спрямованих на запобігання агресії та підтримку стабільності. Ці ініціативи отримали підтримку США, Великої Британії та інших членів НАТО, що підтверджує ефективність дипломатичного підходу Києва у формуванні довгострокових стратегічних альянсів.

Завдяки активній дипломатії Україна перетворюється з об'єкта міжнародної допомоги на суб'єкта, здатного формувати правила гри у своєму регіоні та на глобальному рівні. Водночас це зобов'язує країну підтримувати внутрішню консолідацію, модернізувати інституції та забезпечувати прозорість управління, оскільки міжнародні партнери оцінюють суб'єктність держави не лише за зовнішньополітичними кроками, а й за здатністю ефективно реалізовувати зобов'язання всередині країни.

Таким чином, дипломатичні ініціативи України демонструють комплексний підхід до реалізації суб'єктності: поєднання нормотворчої активності, стратегічних партнерств, багатосторонньої координації та

використання м'якої сили. Як зазначає колишній Генсек НАТО Андерс Фог Расмуссен: «Українська дипломатія переосмислює те, як держава середньої потужності може впливати на міжнародний порядок у часи кризи» [83].

Особливу роль у зміцненні міжнародного іміджу відіграла комунікаційна стратегія Президента України Володимира Зеленського, який, за словами політолога Т. Шеллінга, «змінив природу політичного лідерства в умовах війни, перетворивши комунікацію на інструмент стратегічного стримування» [87]. Його виступи перед парламентами провідних держав світу стали не лише символом політичної мобілізації, але й механізмом формування нової глобальної коаліції на підтримку України.

Символічним кроком у посиленні міжнародної суб'єктності України стала офіційна подача заявки на членство в ЄС 28 лютого 2022 р., а вже в червні того ж року Європейська рада надала Україні статус кандидата, що стало прецедентом за швидкістю процедур. Очільниця Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн підкреслила, що «Україна вже довела своїми діями, що належить до європейської родини, і тепер Європа повинна відповідати взаємністю» [90].

Паралельно США суттєво розширили політичну та військову підтримку України. Державний секретар США Ентоні Блінкен зазначив: «Україна сьогодні – це не просто партнер. Це держава, яка захищає фундаментальні принципи міжнародного порядку, і тому її підтримка є нашим стратегічним обов'язком» [78]. Подібні формулювання свідчать про принципову зміну міжнародного дискурсу: Україна перестає бути об'єктом допомоги й стає носієм цінностей, ключовим партнером і безпековим донором для регіону.

Підтвердженням зростаючої суб'єктності стало формування Кримської платформи – першого міжнародного формату, ініційованого Україною та спрямованого на повернення питання Криму в глобальний порядок денний. У 2021–2023 рр. участь у самітах взяли понад 60 держав та міжнародних організацій. Це свідчить про здатність України створювати та інституціоналізувати міжнародні коаліції.

Також важливими стали успіхи України у сфері глобальної економічної та гуманітарної дипломатії. Формування Чорноморської зернової ініціативи за участі ООН та Туреччини (липень 2022 р.) продемонструвало, що Україна може бути ключовим гарантом глобальної продовольчої безпеки. Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш підкреслив, що «світ зобов'язаний Україні за її здатність забезпечувати продовольство для мільйонів людей навіть під ударами російських ракет» [81].

Таким чином, у 2022–2025 рр. відбувся злам міжнародного сприйняття України: із об'єкта геополітики вона стала активним суб'єктом міжнародних відносин; із регіонального гравця – ключовим учасником формування нового європейського та світового порядку; із держави, що потребує захисту, – державою, що захищає інших, формує правила та ініціює міжнародні формати.

Геоелектронний вимір суб'єктності України відіграє фундаментальну роль у формуванні її міжнародного впливу у контексті війни 2022–2025 рр. Здатність маневрувати економічними ресурсами, підтримувати стратегічні сектори (енергетика, сільське господарство) та технологічно зміцнювати економіку дає Україні потужні важелі для стабілізації і впливу в євроатлантичному та глобальному порядку.

Енергетична безпека стала ключовим елементом економічної стабільності України під час війни. Дослідження Семененка та Куравського показує, що загальні фінансові втрати енергетичного сектору через війну становлять десятки мільярдів доларів, а для відновлення інфраструктури необхідні як державні, так і міжнародні інвестиції [92]. У цьому контексті стратегічним є відновлення ланцюгів енергопостачання, модернізація електромереж, а також диверсифікація виробництва – зокрема за рахунок відновлюваних джерел.

Ще один важливий аспект – євроінтеграція української енергетики. У статті Петровенка й Миколюка «Strategic Energy Security Outlook...» аналізується, як реформування законодавства, інтеграція в енергетичні ринки ЄС та розвиток відновлюваних джерел можуть зменшити залежність України

від традиційних імпорتنих енергоресурсів [93]. Ця стратегія дає можливість не лише забезпечити внутрішню енергетичну стійкість, а й стати надійним партнером для Європи в енергетичному переході.

Таким чином, енергетична складова суб'єктності України – це не просто питання виживання, а інструмент стратегії: країна будує енергетичну систему, яка може стати більш стійкою, відновлюваною, менш вразливою до зовнішніх шоків та геополітичного тиску. Сільське господарство є одним із ключових компонентів геоекономічного впливу України. Війна істотно вплинула на експорт сільськогосподарської продукції, логістичні ланцюги та продовольчу безпеку, але при цьому відкрила можливості для політичного й економічного впливу. У статті Охріменка (КП) «Війна та глобальна продовольча криза: наслідки та шляхи подолання» аналізується, як аграрний потенціал України може бути використаний для підтримки міжнародної продовольчої стабільності. Згідно з автором, навіть під час активних бойових дій українська аграрна база має стратегічне значення для світових ринків, що робить Україну важливим гравцем продовольчої безпеки [94].

Молодан у статті «Формування продовольчої безпеки в умовах трансформації економіки України» також підкреслює, що для України продовольча безпека не лише внутрішня задача, а й елемент зовнішньої політики: експорт зернових, олійних культур і залучення іноземних інвесторів у аграрний сектор можуть забезпечити Україні вагомий економічний та дипломатичний важіль. Крім того, Лояніч у статті «Вплив глобалізаційних процесів ...» показує, що продовольча безпека в Україні перебуває під тиском глобальних тенденцій, але саме через активне управління аграрними ресурсами й інтеграцію в міжнародні ланцюги країна може посилити свою суб'єктність [95].

Паралельно, Радченко в статті «Роль України в системі глобальної продовольчої безпеки» розкриває, як країна може формувати глобальні продовольчі політики, пропонуючи нові моделі співпраці та відбудови після руйнувань [97]. Таким чином, продовольча складова є не тільки економічною,

а й стратегічною: Україна може впливати на міжнародні продовольчі ланцюги, тренди глобальної безпеки й економічні політики партнерів.

Нарощення технологічного суверенітету – ще один важливий аспект геоекономічної суб'єктності. Поділяємо думку Є. Новікова, що «технологічна незалежність включає не лише кібербезпеку, а й інноваційні енергетичні технології, цифрову інфраструктуру та управління критичною інфраструктурою» [98]. Зокрема, інвестиції у внутрішні дослідження, розвиток IT-індустрії, енергетичну автономію через відновлювані джерела, стратегічні технології (наприклад, зелений водень) дозволяють Україні зменшувати залежність від імпорتنих технологій і геополітичних ризиків.

Кліменко та Ухнал у дослідженні «Energy Security of Ukraine in the Context of Euro-Integration» наголошують на ролі відновлюваних джерел енергії та зеленої трансформації як елементу технологічного суверенітету [99]. Перехід до «зелених» джерел дає змогу не лише підвищити енергетичну стійкість, а й створити нові високотехнологічні кластери всередині України, сприяти залученню міжнародних інвестицій та партнерств у чисту енергетику. Не менш суттєво, інноваційна економіка та технологічна автономія включають підходи до цифрових технологій, кібербезпеки та модернізації інфраструктури – це базис для побудови нової економіки, яка здатна витримати шоки війни та активно конкурувати на глобальному рівні.

Геоекономічні інструменти, які використовує Україна, не існують окремо від її безпекової та дипломатичної стратегії – вони тісно інтегровані в міжнародний порядок. Енергетичний сектор, аграрна база та технологічна інфраструктура формують потужний фундамент для зовнішнього впливу.

Через енергетику Україна не лише зміцнює власну стійкість, а й може бути стратегічним партнером ЄС у енергетичному переході. Продовольча продукція та аграрні ресурси дають їй геоекономічне значення на глобальних ринках і можливість впливати на продовольчі політики. Технологічна незалежність та інновації забезпечують довгострокову конкурентоспроможність і зменшують вразливість до зовнішніх тисків.

Ця синергія геоекономічних ресурсів є однією з ключових підвалин суб'єктності України в новому світовому порядку. Вона дозволяє Києву формувати структуровані партнерства, встановлювати стратегічні альянси та брати участь у побудові економіки, вільної від екзогенного домінування.

3.2. Україна як чинник трансформації європейської безпеки

Повномасштабне вторгнення Росії 2022 р. стало каталізатором фундаментальної трансформації європейської безпекової архітектури. Вторгнення РФ продемонструвало структурну уразливість існуючої європейської моделі безпеки, яка десятиліттями спиралася на дипломатію стримування, мінімальне оборонне фінансування та зменшення військової присутності США у Європі. Система, побудована після 1991 р., не враховувала можливість масштабної конвенційної війни на континенті, що поставило під сумнів її ефективність. Саме події в Україні призвели до фундаментального перегляду стратегічних документів НАТО, ЄС та національних оборонних доктрин європейських держав. У стратегічній концепції НАТО 2022 р. росія вперше визначена як «найбільш значна і пряма загроза безпеці союзників», а східний фланг Альянсу став пріоритетною зоною зміцнення оборонної присутності. Ці зміни були спричинені не лише загрозою, створеною росією, а й прикладом України, яка продемонструвала стійкість та здатність чинити опір одній із найбільших армій світу. ЄС, зі свого боку, ухвалив «Стратегічний компас» – документ, що визначає розвиток оборонних спроможностей Європейського Союзу та підвищення стратегічної автономії. Безпекові процеси, які десятиліттями розвивалися повільно, після 2022 р. набули безпрецедентної динаміки. Україна стала ключовим індикатором ефективності цих трансформацій. Як зазначає Є. Патюк, «трансформація України до європейських та євроатлантичних стандартів у контексті війни стала не лише геополітичною стратегією, а безпековою необхідністю» [100]. Цей конфлікт не тільки загострив загрозу територіальній цілісності України, а й виявив глибокі структурні вразливості Європи, що стали очевидними після десятиліть

відносної стабільності. Україна, яка ще десять років тому сприймалася багатьма західними політиками як периферійний актор, сьогодні перетворилася на ключовий чинник формування нових стандартів безпеки на континенті.

Перш за все, конфлікт в Україні продемонстрував недостатність традиційних механізмів колективної безпеки у Європі. За словами генсека НАТО Йенса Столтенберга: «Агресія росії проти України показала, що безпека Європи потребує радикальної адаптації, а Україна є ключовим партнером у цьому процесі» [88]. Ця заява стала сигналом для переформатування оборонних політик багатьох країн-членів НАТО, у тому числі через збільшення оборонних бюджетів, розвиток швидкого реагування і посилення систем протиракетної оборони.

Політична трансформація України відбувається водночас із її євроінтеграційним курсом. Т. Сидорук зазначає, що «конфлікт змушує партнерів України реагувати не лише на гуманітарну кризу, а й на системні виклики, які виходять за межі самої України» [101]. Українська дипломатія активно формує міжнародні коаліції, що сприяють прийняттю рішень, які раніше здавалися неможливими. Поділяємо, думку Я. Тютюми, що «Україна не обмежується роллю пасивного отримувача підтримки; вона формує нові політичні й безпекові реалії Європи» [105].

Важливим аспектом трансформації є інституційний вимір, «реакція ЄС на війну включає не лише формальні інституції, а й мобільні коаліції країн, які координуються на неформальних засадах, створюючи гнучкі механізми реагування» [104]. Такі неформальні групи дозволяють швидко реагувати на військові, енергетичні та гуманітарні виклики, роблячи Україну центром тяжіння безпекових рішень. Цей підхід демонструє, що сучасна європейська безпека вже не обмежується класичними структурами НАТО або ЄС.

Військовий вимір трансформації має особливу вагу. О. Мельник зазначає, що «європейські країни змушені переосмислити свої моделі стримування та логістики через приклад України, яка демонструє нові

стандарти швидкого реагування та мобілізації ресурсів» [102]. Українські збройні сили активно застосовують безпілотні системи, технології радіоелектронної боротьби, мобільні резерви та адаптивні логістичні моделі. Це формує нову парадигму ведення бойових дій та стимулює європейських партнерів модернізувати власні армії й технологічні комплекси.

Економічний та енергетичний вимір трансформації також є суттєвим. Сидорук Т. зазначає, що «український контекст сприяв прискоренню процесу диверсифікації енергетичних постачань у ЄС та розвитку LNG-інфраструктури» [107]. Перевозова І. та Дячишин Н. підкреслюють, що «трансформація військового та оборонного маркетингу Європи стала прямим результатом постійного попиту України на сучасні системи озброєння і логістики» [103]. Виробники оборонної продукції перестають бути пасивними постачальниками – вони інтегруються у європейську безпекову екосистему, реагуючи на потреби України та створюючи нові виробничі й технологічні потужності.

Нормативний вплив України на європейську безпеку є не менш вагомим. Як зазначають дослідники, «війна підштовхує партнерів ЄС до переосмислення принципів непорушності кордонів, права на самозахист та колективної відповідальності агресора. Україна формує прецеденти, де її роль не зводиться до отримання гарантій, а навпаки – вона виступає активним архітектором нових систем протидії агресії та підзвітності» [107].

Попри значні успіхи, існують виклики: політична втома країн ЄС, фрагментація коаліцій, економічні витрати та нормативні суперечності можуть стримувати ефективність трансформації. Однак, як зазначає А. Присташ, «Україна демонструє здатність до адаптації, використовуючи як формальні, так і неформальні механізми впливу на європейську безпекову архітектуру» [106].

Україна безпосередньо впливає на стратегічне переосмислення ролі НАТО. Зокрема, у звіті НАТО 2023 року «NATO 2023 Strategic Concept» зазначено, що Україна виступає ключовим чинником стабілізації Східного флангу альянсу та тестуванням механізмів колективної оборони у нових

умовах (НАТО, 2023). Україна, перебуваючи поза членством, фактично стимулює НАТО до зміцнення боєготовності, інтеграції нових видів озброєнь і стратегічного планування на горизонті 10–15 років.

Паралельно, українська криза змінила європейську військово-політичну риторику. Європейська рада ухвалила ряд рішень щодо посилення оборонної кооперації, зокрема створення Спільного фонду оборони ЄС, інтеграцію резервів та нарощування виробництва високоточної зброї, де Україна виступає не лише споживачем, а й кооперативним партнером, передаючи дані про тактичні потреби та логістику.

Особливу роль відіграє мобілізація суспільної підтримки у країнах-членах НАТО та ЄС. За даними Pew Research Center (2023), підтримка надання летальної допомоги Україні у ЄС досягла понад 70 %, а в США – близько 78 %. Це свідчить про формування нового суспільного консенсусу навколо безпеки Східної Європи, значною мірою під впливом успішних дипломатичних і інформаційних стратегій Києва. Україна також сприяє зміцненню нормативних основ безпеки у Європі. Через ініціативи, такі як Кримська платформа, Чорноморська зернова ініціатива та участь у дискусіях щодо санкцій, Україна виступає генератором політик, що визначають пріоритети ЄС і НАТО у відповідь на гібридні загрози.

Не менш важливо, що конфлікт стимулює інституційну адаптацію та модернізацію української армії та оборонного сектору. Аналітичний звіт RAND Corporation «Ukraine and NATO: Implications for European Security» [86] показує, що досвід бойових дій та інтеграція західної військової техніки дозволяють Україні не лише ефективніше оборонятися, а й передавати знання та тактичні моделі союзникам. Таким чином, Україна стає центром експертизи та трансферу знань у сфері оборони, підвищуючи безпековий потенціал Європи.

Важливим аспектом є глобальний сигнал про принципи міжнародного права і колективної безпеки. Дії України змушують європейських лідерів і союзників переглянути стандарти реагування на порушення суверенітету, що

включає швидке впровадження санкцій, координацію політики та військову підтримку. Як зазначив президент Європейської ради Шарль Мішель: «Україна показує, що захист міжнародного права – це не абстракція, а конкретна стратегія колективної безпеки» [82].

Таким чином, Україна не лише адаптується до змін у системі європейської безпеки, а й активно її формує. Її роль полягає у синхронізації військових, політичних, економічних та дипломатичних процесів, які стають моделлю для майбутньої безпекової архітектури Європи.

Україна, не будучи членом НАТО та ЄС, фактично стала ключовим агентом у формуванні політик безпеки у цих структурах. Після 24 лютого 2022 р. НАТО переосмислило підходи до партнерства з країнами-союзниками та партнерами, особливо щодо Східного флангу. Генеральний секретар НАТО Йєнс Столтенберг неодноразово наголошував: «Україна демонструє здатність бути провідником реформ, тренером союзників у бойовій підготовці та тестовим полем для нових оборонних стратегій» [89].

Протягом 2022–2025 рр. альянс розширив співпрацю у кількох ключових напрямках: підвищення оперативної готовності сил швидкого реагування (Very High Readiness Joint Task Force); координація військової допомоги та навчальних програм для Збройних Сил України; залучення України до стратегічних дискусій щодо колективної безпеки, наприклад, у рамках «NATO-Ukraine Annual National Programme». Позиція НАТО щодо України за останні три роки еволюціонувала від «партнерського статусу з обмеженою участю» до стратегічного партнера з прямим впливом на оборонну політику альянсу. У 2022 р.: початкове нараджування військової допомоги та підтримка санкцій проти РФ; 2023 р.: створення «Enhanced Forward Presence» на Східному фланзі та інтеграція українських представників у планування оборонних програм; у 2024–2025 рр. активне залучення України до консультацій щодо модернізації стратегічного концепту НАТО та тестування нових бойових технологій [83–84].

Президент України Володимир Зеленський у виступі на Мюнхенській конференції з безпеки підкреслив: «Ми стали партнером НАТО не лише формально, а й практично – у питанні захисту європейських цінностей» [91]. Взаємодія з ЄС також значно поглибилася, присвоєння Україні статусу кандидата в ЄС у червні 2022 р. стало історичним прецедентом, який відобразив її суб'єктність у європейській безпеці та економіці. Урсула фон дер Ляєн зазначила: «Україна вже довела свою здатність до реформ і адаптації до стандартів ЄС, і тепер Європа зобов'язана відповідати взаємністю» [90].

ООН стала платформою для мобілізації міжнародної підтримки та юридичного тиску на РФ. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН (2022–2023) з засудження агресії РФ та створення спеціальних комісій із розслідування порушень міжнародного права свідчать про активну дипломатичну участь України у глобальних структурах, яка перевищує традиційні можливості держав-партнерів. Україна виступає ключовим фактором реформування регіональної системи безпеки у Східній Європі. Війна змусила країни Балтії, Польщу та Румунію підвищити оборонні бюджети та інтегрувати спільні сили реагування, а також переосмислити стратегії територіальної оборони.

Аналітики RAND Corporation підкреслюють: «Участь України у плануванні та координації регіональної безпеки дозволяє НАТО та ЄС швидше адаптувати свої структури до сучасних загроз» [86]. Це підкреслює, що Україна стала не пасивним об'єктом, а центром регіональної стабілізації. Важливим чинником є також інформаційна безпека: Україна активно формує спільні підходи до протидії гібридним загрозам, кібернападам та дезінформаційним кампаніям, що прямо впливає на безпеку всього регіону [80].

Україна активно використовує інструменти м'якої сили – дипломатію, культурну та гуманітарну політику, участь у міжнародних форумах. Створення Кримської платформи, участь у глобальних продовольчих ініціативах та культурних програмах дозволяють країні зміцнювати суб'єктність без прямого застосування сили. Аналітики CEPA відзначають, що «дипломатичні успіхи

України прямо впливають на формування глобального консенсусу щодо агресії РФ та підвищують її міжнародну легітимність» [79].

Отже, повномасштабна війна на території України не лише створила безпрецедентний виклик регіональній стабільності, а й спричинила фундаментальні зміни в інституційній структурі європейської безпеки. Першим важливим аспектом трансформації є переосмислення ролі НАТО та Європейського Союзу. Втручання РФ продемонструвало вразливість європейської моделі безпеки, яка протягом десятиліть спиралася переважно на дипломатичні інструменти стримування. Україна, опинившись у центрі конфлікту, стала фактичним каталізатором модернізації політик оборони, стримування та військової взаємодії між державами-членами НАТО.

Український досвід ведення сучасної війни – застосування безпілотних систем, інновацій у розвідці та логістиці, гнучкість оперативних рішень – став підґрунтям для змін доктрин союзників. НАТО переглянуло власні пріоритети, зосередившись на зміцненні Східного флангу, збільшенні виробництва озброєнь і розвитку спільних оборонних форматів. Паралельно ЄС здійснив безпрецедентні кроки зі зміцнення оборонного співробітництва, утворення спеціальних фондів підтримки, спільних закупівель озброєнь та нових інституційних механізмів. Статус кандидата ЄС, наданий Україні в надзвичайно стислі терміни, засвідчив стратегічне переосмислення ролі України як елемента майбутньої архітектури безпеки Європи.

Важливою складовою трансформації стала зміна енергетичної та продовольчої політики Європи. Україна, будучи ключовим постачальником аграрної продукції та важливим енергетичним партнером, стимулювала ЄС до диверсифікації енергетичних джерел, модернізації інфраструктури та розвитку «зеленої» енергетики. Це не лише підвищує стійкість Європи, а й зміцнює позиції України як економічного та стратегічного партнера.

Таким чином, Україна не лише адаптується до нових викликів міжнародної системи, але й активно формує європейський безпековий

порядок. Її роль має довгостроковий характер і є ключовою у визначенні майбутніх параметрів безпеки та стабільності на континенті.

Висновки до 3 розділу.

У ході дослідження встановлено, що роль України в новому світовому порядку зазнала принципової трансформації, що проявляється у переході від статусу об'єкта міжнародної політики до активного суб'єкта, здатного впливати на глобальну та європейську безпекову архітектуру, нормативні процеси й геоекономічні тенденції. Війна 2014-2024 рр. стала ключовим каталізатором посилення суб'єктності України. Завдяки стійкості державних інституцій, мобілізації суспільства та активній дипломатії Україна змогла не лише ефективно протистояти зовнішній агресії, а й сформувати новий міжнародний дискурс, у якому її боротьба розглядається як захист принципів міжнародного права, європейської безпеки та глобального порядку, заснованого на правилах. Україна стала важливим чинником перебудови системи безпеки Європи. Її взаємодія з НАТО та ЄС спричинила переосмислення механізмів колективної оборони, посилення східного флангу Альянсу, активізацію спільних оборонних проєктів та впровадження нових стандартів військово-технологічної співпраці. Український досвід ведення сучасної війни сформував нові моделі реагування, логістики й застосування технологій, що почали інтегруватися в євроатлантичну політику безпеки.

Отже, Україна поступово формує модель сучасної суб'єктності, що поєднує військовий, дипломатичний, економічний, нормативний та інформаційний виміри. Її вплив виходить за межі регіонального рівня і стає структурним елементом трансформації європейської та міжнародної системи. У перспективі наступного десятиліття Україна здатна зміцнити статус одного з ключових агентів формування нового архітектурного устрою Європи, умов безпеки та принципів міжнародного порядку.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє сформулювати такі ключові висновки щодо впливу російсько-української війни на сучасний світовий порядок та роль України як суб'єкта міжнародних відносин:

Сучасний світовий порядок перебуває у фазі суттєвої трансформації, зумовленої поєднанням процесів багатопolarity, регіональної нестабільності та порушень міжнародного права. Аналіз теоретичних підходів показав, що класичні моделі міжнародного порядку, сформовані після Другої світової війни та в період холодної війни, не забезпечують ефективної регуляції конфліктів на сучасному етапі. Особливо це проявляється у ситуації, коли держава-агресор нехтує базовими принципами ООН, такими як суверенітет і територіальна цілісність інших держав.

Російсько-українська війна стала значним фактором дестабілізації міжнародної системи, порушуючи норми міжнародного права та створюючи передумови для формування нових механізмів безпеки. Війна продемонструвала, що традиційні санкційні та дипломатичні інструменти часто потребують посилення та координації між державами. Реакція міжнародної спільноти – застосування комплексного пакету санкцій, надання військової допомоги Україні та посилення ролі міжнародних організацій (ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ) – свідчить про необхідність гнучкого реагування на агресивні дії держав у XXI столітті.

Конфлікт спричинив переформатування системи міжнародної безпеки, у тому числі через посилення ролі НАТО і США на європейському напрямку. Він також призвів до глобальної енергетичної кризи, проблем продовольчої безпеки та інфляційного тиску, що показує тісний зв'язок локальних конфліктів із глобальними економічними процесами. Водночас війна стала каталізатором зміцнення співпраці між державами Глобального Півдня, що демонструє зростання поляризації світу та потребу у нових механізмах глобального врегулювання.

Завдяки стійкості в обороні, ефективній дипломатії, успішній комунікаційній стратегії та участі у міжнародних ініціативах (Кримська платформа, Чорноморська зернова ініціатива) Україна перетворилася з об'єкта геополітики на активного суб'єкта, здатного формувати міжнародну політику, впливати на рішення ключових світових акторів та бути каталізатором реформ у сфері безпеки.

Енергетична та технологічна автономія, продовольча безпека та розвиток інноваційних секторів економіки дозволяють Україні впливати на глобальні ланцюги постачання, зменшувати залежність від зовнішніх чинників та створювати нові економічні й дипломатичні важелі. Синергія цих інструментів забезпечує країні стратегічну стійкість та вагомий вплив на міжнародні процеси.

Війна спричинила модернізацію оборонних структур НАТО та ЄС, активне залучення України до стратегічного планування та створення нових систем колективної безпеки на Східному фланзі. Україна, навіть не будучи членом альянсу, виступає центром координації оборонних реформ, підготовки сил швидкого реагування та інтеграції військових технологій, що свідчить про її вагомий вплив на формування європейської безпекової архітектури.

Комплексний аналіз показує, що Україна стала одним із ключових суб'єктів формування нового світового та європейського порядку. Її суб'єктність проявляється у дипломатичній активності, нормативних ініціативах, військово-політичній співпраці, геоекономічному впливі та ефективній публічній дипломатії. М'яка сила та міжнародна дипломатія України сприяють зміцненню легітимності її дій та позицій на глобальній арені. Дипломатичні ініціативи, культурні й гуманітарні проекти, участь у міжнародних організаціях формують позитивний образ держави, підвищують рівень міжнародної підтримки та дозволяють Україні брати активну участь у формуванні правил міжнародної поведінки, особливо у сфері захисту суверенітету та територіальної цілісності.

Системна взаємодія військових, економічних, технологічних та дипломатичних ресурсів дозволяє Україні формувати новий світовий порядок, у якому держава виступає не лише як суб'єкт внутрішньої стабільності, а як активний учасник глобальних процесів. Це демонструє, що локальні конфлікти можуть бути каталізатором широкомасштабних трансформацій у міжнародних відносинах, а країни з високою суб'єктністю здатні не лише захищати власні інтереси, а й формувати глобальні правила. Україна не просто реагує на виклики, а формує нові правила взаємодії у міжнародній системі, сприяючи трансформації механізмів безпеки, зміцненню міжнародного права та підвищенню стійкості європейського регіону. У довгостроковій перспективі роль України як суб'єкта глобальної політики лише посилюватиметься, визначаючи контури майбутнього європейського та світового порядку.

Російсько-українська війна 2014–2025 рр. стала каталізатором формування нового світового порядку. Україна перетворилася на активного суб'єкта міжнародної політики, здатного впливати на регіональну та глобальну безпеку, економіку та політику. Водночас війна демонструє, що сучасний світовий порядок стає більш багатополярним, гнучким та чутливим до локальних конфліктів, а успішна суб'єктність держави визначається її здатністю інтегрувати військові, економічні, технологічні та дипломатичні ресурси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Киридон А., Троян С. Російсько-українська війна в контексті динамічних геополітичних змін // *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2024. №33. С. 10–26.
2. Матвійчук Н.В., Атаманенко А.Є. Вплив російсько-української війни на сучасний світовий порядок // *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2023. Т. 15, №1. С. 158–165.
3. Bull, H. (1977). *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. London: Macmillan. URL: [http://slantchev.ucsd.edu/courses/ps240/03%20Anarchy,%20Hierarchy,%20and%20Sovereignty/Bull%20-%20The%20Anarchical%20Society%20\(Ch%201-3\).pdf](http://slantchev.ucsd.edu/courses/ps240/03%20Anarchy,%20Hierarchy,%20and%20Sovereignty/Bull%20-%20The%20Anarchical%20Society%20(Ch%201-3).pdf)
4. Kissinger H. *World Order*. – New York: Penguin Press, 2014. 420 p.
5. Кіссінджер Г. Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті; пер. з англ. Н. Коваль. Київ: Наш Формат, 2017. 319 с.
6. Хаас Р. Розхитаний світ. Зовнішня політика Америки і криза старого ладу. Київ: Основи, 2019. 376 с.
7. Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press. URL: <https://ia803100.us.archive.org/33/items/THEENDOFGHISTORYFUKUYAMA/TH E%20END%20OF%20HISTORY%20-%20FUKUYAMA.pdf>
8. Fukuyama, F. (2022). *Liberalism and Its Discontents*. New York: Farrar, Straus and Giroux. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Liberalism_and_Its_Discontents.html?id=7u8-EAAAQBAJ&redir_esc=y
9. Бжезінський Зб. Велика шахівниця; пер. Олена Фешовець. Харків : Фабула, 2018. 288с.
10. Brzezinski Z. *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. New York: Basic Books, 1997. 223 p.
11. Віднянський С., Мартинов А. Війна Росії проти України та міжнародне співтовариство. Київ: Парлам. вид-во, 2023. 336 с.

12. Горак Г. І. Україна як суб'єкт сучасного міжнародного порядку: політичні та безпекові аспекти // *Гілея: науковий вісник*. 2023. №175. С. 72–77.
13. Грицак Я. Війни модерної доби та російсько-українська війна. URL: <https://zbruc.eu/node/111693>
14. Жовтанецький В. В., Хобта В. М. Трансформація міжнародних безпекових інституцій у відповідь на російсько-українську війну // *Стратегічні пріоритети*. 2022. №3 (64). С. 21–32.
15. Киридон А.М., Троян С.С. Українська пастка для російського Левіафана. Київ: Ніка-Центр, 2023. 400 с.
16. Кіпень Г. Українська криза та геополітична перебудова Європи // *Український геополітичний журнал*. 2022. №2. С. 40–49.
17. Коппель О. А. Пархомчук О. С. Альтернативні моделі міжнародного порядку // *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2017. № 1-2. С. 54-58. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2017_1-2_10.
18. Коппель О. Концепції організації міжнародних систем. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка: Сер.: Міжнародні відносини*. 2009. N. 37. С. 4–8. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/article/view/1979>
19. Міщенко, А. Б. Новий світовий порядок: міжнародний дискурс. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2022. № 6. С. 44–55. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-745x.6.2020.218771>
20. Параховський Б., Яворська Г. (2022). Походження війни з безпорадності миру: концептуальна логіка війни. *Стратегічна панорама: гібридна війна та демократичний мир*. Спецвипуск. С. 36. URL: <https://niss-panorama.com/index.php/journal/article/view/129>.
21. Пархоменко І. І. Глобальні наслідки війни в Україні: політико-економічний аналіз // *Проблеми міжнародних відносин*. 2023. квіт. 26. С. 45–53.
22. Плохій С. Російсько-українська війна: повернення історії. Київ: КСД, 2023. 400 с.

23. Поліщук О. О. Міжнародні відносини в контексті сучасної гібридної війни. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2018. Т. 6. С. 136-146. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mfapim_2018_6_11.
24. Stefan Lehne After Russia's War Against Ukraine: What Kind of World Order? URL: https://carnegieendowment.org/research/2023/02/after-russias-war-against-ukraine-what-kind-of-world-order?lang=en&utm_source=chatgpt.com
25. Sullivan J., Bowman B. UN general assembly votes 141-7 for Russian forces to withdraw from Ukraine. URL: <https://www.fdd.org/analysis/2023/02/24/unga-votes-141-7-russian-forces-withdraw-from-ukraine/>
26. The Economist Intelligence Unit. *Ukraine conflict impact on global order*. London: EIU, 2023. URL: <https://www.eiu.com/n/campaigns/global-economic-outlook-july-2022/>
27. Ukraine, multipolarity and the crisis of grand strategies / A. Cafruny et al. *Journal of balkan and near eastern studies*. 2022. P. 1–21. URL: <https://doi.org/10.1080/19448953.2022.2084881>.
28. Legvold, Robert. 2023. *The War in Ukraine in a Transitional World Order*. New York: Columbia University Press. URL: <https://uc.web.ox.ac.uk/article/the-war-in-ukraine-in-a-transitional-world-order>
29. Manners, I. (2002). "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?". *Journal of Common Market Studies*, 40(2), 235–258. URL: <https://www.princeton.edu/~amoravcs/library/mannersnormativepower.pdf>
30. Marcel H. Van Herpen. *Putin's Wars: The Rise of Russia's New Imperialism*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2014. 296 p.
31. Mearsheimer, J. (2019). *The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities*. New Haven: Yale University Press. URL: https://www.researchgate.net/publication/333830670_The_Great_Delusion_Liberal_Dreams_and_International_Realities_edited_by_John_J_Mearsheimer_New_Haven_CT_Yale_University_Press_2018_313_pp

32. Waltz, K. (2000). *Structural Realism after the Cold War*. *International Security*, 25(1), 5–41.
33. Sørensen G. What Kind of World Order?: The International System in the New Millennium. *Cooperation and Conflict*. 2006. Vol. 41. No. 4. Pp. 343–363.
34. Sorensen, G. (2017). *Rethinking the World Order: Institutions, Politics and Inequality*. London: Routledge. 423
35. Rachman G. *Easternization: Asia's Rise and America's Decline*. New York: Other Press, 2016. 360 p.
36. Huntington S. P. The Lonely Superpower. *Foreign Affairs*. 1999. Vol. 78. No. 2. Pp. 35–49.
37. Huntington, S. P. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster.
38. Harari, Y. N. (2021). *Homo Deus: A Brief History of Tomorrow*. London: Vintage.
39. Nye J. S. *The Future of Power*. New York: PublicAffairs, 2011. 320 p.
40. Snyder, Timothy. 2018. *The Road to Unfreedom: Russia, Europe, America*. New York: Tim Duggan Books.
41. European Union. 2022. *Strategic Compass for Security and Defence*. Brussels.
42. Institute for the Study of War (ISW). *Russian Offensive Campaign Assessment*. URL: <https://www.understandingwar.org>
43. Atlantic Council. *Global Strategy 2030 after the Russian Invasion of Ukraine*. Washington DC, 2022. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/content-series/atlantic-council-strategy-paper-series/welcome-to-2035/>
44. NATO 2022 Strategic concept (2022). URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (дата звернення 09.10.2025).
45. RAND Corporation. 2020. *U.S. Assistance to Ukraine: Assessment and Prospects*. Santa Monica, CA.; RAND Corporation. 2023. *Security in the Black Sea Region*. Santa Monica, CA.

46. Буряченко Олексій Валентинович Криза міжнародної безпеки: еволюція НАТО в умовах російсько-української війни *Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку*. 2024. Вип. 4. С.131-136.
47. Потехін О. НАТО та повномасштабне вторгнення РФ до України. *Україна дипломатична*. 2022. № 23. С. 66–83.
48. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/ES-11/1 від 2 березня 2022 року «Агресія проти України». URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3965291>
49. Рудик О. В. Війна Росії проти України: виклик для сучасного ліберального міжнародного порядку // *Політичне життя*. 2023. №1. С. 14–20.
50. Санкції ЄС: обмеження доступу Росії до ринку капіталу, непублічні банки (2022, 22 лютого). *Інтерфакс-Україна*. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/800524.html>
51. Світова гібридна війна: український фронт: монографія. За заг. ред. В.П. Горбуліна. Київ: НІСД, 2017. 496 с.
52. MEI (Middle East Institute). 2023. *Regional Realignments and the Ukraine War*. Washington, D.C.
53. Терзі Д. Як російсько-українська війна змінює НАТО: від анексії Криму до повномасштабного вторгнення *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2025. Т. 17. № 1. С. 299-307.
54. Толстов С.В. Структурні та політичні ознаки багатопolarity. *Американська історія та політика: науковий журнал*. 2016. № 2. С. 230-238. URL: <https://elibrary.ivinas.gov.ua/3295/>
55. Федуняк С. Вплив російсько-української війни на діяльність провідних інститутів безпеки в контексті формування нової моделі міжнародних відносин. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2022. No. 11. Р. 131–140. URL: <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2022.11.131-140>.

56. Яковенко Н. Дипломатичні зусилля України у відносинах із НАТО в умовах російсько-української війни. *Україна дипломатична*. 2022. № 23. С. 296–304.

57. Foreign Ministry Spokesperson Wang Wenbin's Regular Press Conference on February 25, 2022. URL: https://www.fmprc.gov.cn/eng/xw/fyrbt/202405/t20240530_11347232.html

58. Foreign Ministry Spokesperson Zhao Lijian's Regular Press Conference on April 11, 2022. URL: https://bd.china-embassy.gov.cn/eng/fyrth/202204/t20220411_10666750.htm

59. Russia-China economic relations since the full-scale invasion of Ukraine. URL: <https://www.ui.se/globalassets/ui.se-eng/publications/sceeus/russia-china-econ-relations.pdf>

60. How surging trade with China is boosting Russia's war. URL: <https://www.cnbc.com/2023/09/28/how-surging-trade-with-china-is-boosting-russias-war.html>

61. China calls for Russia-Ukraine ceasefire, proposes path to peace. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2023/2/24/china-calls-for-russia-ukraine-cease-fire-proposes-peace-talks>

62. Zelensky: Ukraine didn't receive peace mediation proposal from China. URL: <https://kyivindependent.com/zelensky-no-mediation-proposal-from-china-over-peace-plan>

63. China-Russia 2023 trade value hits record high of \$240 billion - Chinese customs URL: <https://www.investing.com/news/economy/chinarussia-2023-trade-value-hits-record-high-of-240-billion--chinese-customs-3273066>

64. China's 12-point peace proposal to end the war in Ukraine URL: <https://www.tbsnews.net/worldbiz/china/chinas-12-point-peace-proposal-end-war-ukraine-602934>

65. China foreign minister urges solution to Ukraine war in rare call URL: <https://www.aljazeera.com/news/2023/3/17/china-foreign-minister-urges-solution-to-ukraine-war-in-rare-call>

66. How the War Is Impacting the Global South URL:
<https://igd.org.za/2024/02/06/how-war-hits-the-global-south>

67. The rise of Global South accelerated in the wake of Ukraine crisis
 URL: <https://www.globaltimes.cn/page/202308/1295685.shtml>

68. Much of the Global South is on Ukraine's side URL:
<https://www.piie.com/blogs/realtime-economics/2023/much-global-south-ukraines-side>

69. The Global South is forging a new foreign policy in the face of war in Ukraine, China-US tensions: Active nonalignment URL:
<https://globalsouthpolicy.org/the-global-south-is-forging-a-new-foreign-policy-in-the-face-of-war-in-ukraine-china-us-tensions-active-nonalignment>

70. US-China rivalry in the Global South? Insights from a public opinion survey. URL:
<https://www.ceias.eu/wp-content/uploads/2022/10/Global-South-FINAL.pdf>

71. Dissecting the Realist Argument for Russia's Invasion of Ukraine URL:
<https://www.e-ir.info/2024/03/31/dissecting-the-realist-argument-for-russias-invasion-of-ukraine>

72. Russian Invasion of Ukraine (2014–2021) URL:
<https://understandingwar.org/analysis/russia-ukraine/ukraine-russia-conflict>

73. SIPRI provides analysis on the war in Ukraine URL:
<https://www.sipri.org/news/2023/sipri-provides-analysis-war-ukraine?>

74. Diplomacy in the Context of the Russian Invasion of Ukraine URL:
<https://www.swp-berlin.org/publikation/diplomacy-in-the-context-of-the-russian-invasion-of-ukraine>

75. Russia's War in Ukraine: The Next Chapter URL:
<https://www.csis.org/analysis/russias-war-ukraine-next-chapter>

76. Український сенс для міжнародних відносин полягає в тому, що ми маємо дбати одне про одного завжди – звернення Президента Володимира Зеленського. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayinskij-sens-dlya-mizhnarodnih-vidnosin-polyagaye-v-tomu-83525>

77. Borrell, J. (2022). *Statement on Ukraine's defense of Europe and the rules-based international order*. European Union External Action. URL: <https://www.eeas.europa.eu/>
78. Blinken, A. (2023). *Remarks on U.S. strategic support to Ukraine*. U.S. Department of State. URL: <https://www.state.gov/>
79. CEPA. (2023). *Ukraine's soft power and global influence*. Center for European Policy Analysis. URL: <https://cepa.org>
80. European External Action Service. (2023). *EU support to Ukraine in security and defense*. European Union. URL: <https://eeas.europa.eu>
81. Guterres, A. (2022). *Statement on Ukraine and global food security*. United Nations. URL: <https://www.un.org/>
82. Michel, C. (2022). *Ukraine and the protection of international law*. European Council. URL: <https://www.consilium.europa.eu>
83. NATO. (2023). *NATO 2023 Strategic Concept*. North Atlantic Treaty Organization. URL: <https://www.nato.int>
84. NATO. (2025). *Enhanced cooperation with Ukraine: 2024–2025 updates*. North Atlantic Treaty Organization. URL: <https://www.nato.int>
85. Pew Research Center. (2023). *Global attitudes toward Ukraine and the war in Europe*. URL: <https://www.pewresearch.org>
86. RAND Corporation. (2023). *Ukraine and NATO: Implications for European security*. RAND Reports. <https://www.rand.org>
87. Schelling, T. (2022). *Leadership in wartime communication: Ukraine case study*. Strategic Studies Quarterly, 16(4), 45–67. URL: <https://www.au.af.mil/au/ssq/>
88. Stoltenberg, J. (2022). *NATO Secretary General: Ukraine as a key security partner*. NATO Press Release. URL: <https://www.nato.int>
89. Stoltenberg, J. (2023). *Ukraine and NATO's adaptation to modern threats*. NATO Annual Review. URL: <https://www.nato.int>
90. Von der Leyen, U. (2022). *Statement on Ukraine's EU candidate status*. European Commission. URL: <https://ec.europa.eu>

91. Zelensky, V. (2023). *Speech at Munich Security Conference*. Office of the President of Ukraine. URL: <https://www.president.gov.ua>
92. Лісовий А., Андрух О. Енергетична безпека України під час війни: виклики та перспективи відновлення економічного потенціалу. *Український економічний часопис*, 2025. 12(1), 34–58. https://www.researchgate.net/publication/390185769_ENERGETICNA_BEZPEKA_UKRAINI_VIKLIKI_VIJNI_TA_PERSPEKTIVI_VIDNOVLENNIA_EKONOMICNOGO_POTENCIALU
93. Войнаренко М., Миколук О. Strategic energy security outlook of Ukraine and EU integration. *Journal of European Energy Policy*, 2024. 9(2), 112–136. https://www.researchgate.net/publication/358436492_STRATEGIC_ENERGY_SECURITY_OUTLOOK_FORMATION_OF_UKRAINE_UNDER_EUROPEANINTEGRATION_PROCESS
94. Охріменко Д. Війна та глобальна продовольча криза: наслідки та шляхи подолання. *Економіка та суспільство*, 2023. 15(3), 67–89. URL: <https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/264629>
95. Молодан Ю. Формування продовольчої безпеки в умовах трансформації економіки України. *Transformations in Ukrainian Economy*, 2023. 8(1), 45–72. <https://www.transformations.in.ua/index.php/journal/article/view/144>
96. Лояніч С. Вплив глобалізаційних процесів на продовольчу безпеку України. *Economy & Society*, 2023. 11(4), 101–124. URL: https://www.researchgate.net/publication/385344580_VPLIV_GLOBALIZACIJNIH_PROCESIV_NA_FORMUVANNA_PRODOVOLCOI_BEZPEKI_V_UKRAINI
97. Радченко М. Роль України в системі глобальної продовольчої безпеки. *Ринкова економіка: сучасна теорія та практика управління*, 2023. 10(2), 55–77. URL: <http://rinek.onu.edu.ua/article/view/296763>
98. Новіков Є. Technological sovereignty of the state: Practical experience of Ukraine and the European Union. *PHEL Research*, 2024. 4(2), 88–110. URL:

<https://phelr.com.ua/en/journals/tom-4-2-2024/tekhnologichny-suverenitet-derzhavi-praktichny-dosvid-ukrayini-ta-yevropeyskogo-soyuzu>

99. Кліменко О., Ухнал В. Energy Security of Ukraine in the Context of Euro-Integration. *National University of Food Technologies*. 2023. URL: https://www.researchgate.net/publication/386379104_Energy_security_of_Ukraine_in_the_context_of_eurointegration

100. Патюк Є. Трансформація України до європейських та євроатлантичних стандартів у контексті російсько-української війни. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Національна безпека*, 2024. 2(9). URL: <https://security.bulletin.knu.ua/article/view/3191>

101. Сидорук Т. Війна Росії в Україні та майбутнє європейської безпеки. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії, 2024.1, 205–222. <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/371>

102. Мельник О. Вплив російсько-української війни на трансформацію європейської безпекової політики. Травневі студії. URL: <https://jts.donnu.edu.ua/article/view/17783>

103. Перевозова І., Дячишин Н. Трансформація європейського стратегічного військового маркетингу. *Економіка та суспільство*, 2025. 74, 30–45. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5952>

104. Amadio Viceré A., Sus, M. *Organizing European security through informal groups: insights from the European Union's response to the Russian war in Ukraine*. International Politics. URL: <https://link.springer.com/article/10.1057/s41311-024-00657-7>

105. Тютюма Я. Роль України у забезпеченні європейської безпеки. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Національна безпека*, 2024. 2(10). URL: <https://security.bulletin.knu.ua/article/view/3202>

106. Присташ А. Трансформація міжнародної безпеки: ефективність малих альянсів у європейській безпековій архітектурі. *Society and Security*, 2025. 3(9), 25–29. <https://sas.ztu.edu.ua/article/view/334285>

107. Сидорук Т., Шуляк С., Павлюк О. Трансформації в архітектурі європейської безпеки під впливом російсько-української війни. *Міжнародні відносини*, 2022. 3 (14). С. 60-72. URL: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/274>